

1 Innholdsfortegnelse, hoveddel 2

2	MENNESKER OG BÆREKRAFT FØRST. SOSIAL BESKYTTELSE, INKLUDERING OG LIKE MULIGHETER	2
3	
4	2.1 EN VELFERD VI SKAPER SAMMEN	2
5	<i>En forsterket frivillig og ideell sektor</i>	4
6	2.2 FREMME EN GOD PSYKISK HELSE HELE LIVET	5
7	<i>Barn og unges psykiske helse</i>	5
8	2.3 FREMME VERDIEN AV MANGFOLD	7
9	<i>Rasisme</i>	8
10	<i>Negative holdninger til religiøse grupperinger og minoriteter</i>	8
11	<i>Hatkriminalitet</i>	9
12	<i>Likestilling mellom kjønnene</i>	9
13	<i>LHBTQ+</i>	9
14	2.4 BEKJEMPE POLARISERING, RADIKALISERING OG EKSTREMISME.....	10
15	2.5 SKAPE ET UNIVERSELT UTFORMET SAMFUNN SOM ER FUNKSJONSFREMMENDE.....	12
16	2.6 BEKJEMPE ØKONOMISK UTENFORSKAP OG FATTIGDOM I NORGE.....	14
17	<i>Sosial ulikhet</i>	14
18	<i>Arbeidslinja</i>	14
19	<i>En folketrygd med bedre basisrettigheter</i>	15
20	<i>Barn i lavinntektshusholdninger</i>	16
21	2.7 FLERE ELDRE MED ERFARING OG INNSIKT	17
22	<i>Eldre i helse- og omsorgstjenesten</i>	18
23	2.8 EN KULTURPOLITIKK SOM FREMMER RESPEKT OG FORSTÅELSE.....	19
24	<i>Kulturens egenverdi</i>	19
25	<i>Økt verdiskaping og sysselsetting i kreative næringer</i>	19
26	<i>Dataspillkulturen og e-sport</i>	20
27	<i>Kultur på scene</i>	20
28	<i>Kultur på skjerm og lerret</i>	21
29	<i>Friluftsliv og idrett</i>	21
30	2.9 DET LIVSSYNSÅPNE SAMFUNN	22
31	<i>Den norske kirke</i>	23
32	2.10 LÆRE HELE LIVET.....	23
33	<i>Dannelse for en bærekraftig framtid</i>	23
34	<i>En skole for alle</i>	24
35	<i>Mobbing og skolevegring</i>	25
36	<i>Privatskoler</i>	27
37	<i>Barnehagen</i>	27
38	<i>Grunnskolen</i>	28
39	<i>Videregående opplæring</i>	30
40	<i>Sårbare overganger</i>	32
41	<i>Studentvelferd, forskning og høyere utdanning</i>	33
42	2.11 BARNEVERNET	36
43	<i>Fosterhjem</i>	37
44	<i>Institusjonsbarnevernet</i>	37
45	2.12 ROM FOR ALLE: BOLIGPOLITIKK	39
46	2.13 INKLUDERENDE ARBEIDSLIV	40
47	<i>Arbeidslivskriminalitet</i>	41

1	2.14 EN LIKEVERDIG OFFENTLIG HELSETJENESTE	42
2	<i>Fastlegeordningen</i>	43
3	<i>Kommunehelsetjenesten</i>	43
4	<i>Spesialisthelsetjenesten</i>	44
5	<i>Helseorganisering og finansiering</i>	45
6	<i>Psykisk helsevern</i>	46
7	<i>Digitalisering</i>	47
8	<i>Rekruttering</i>	48
9	<i>Illegal rusavhengighet, og et verdig behandlings- og oppfølgingstilbud</i>	48
10	<i>Rus og psykisk sykdom</i>	50
11	<i>Alkohol og tobakk</i>	50
12	<i>Folkehelse</i>	51
13	<i>Ettervern, habilitering og rehabilitering</i>	51
14	<i>Reproduktiv helse, svangerskap, fødsel og barsel</i>	52
15	<i>Legemidler, smittevern og beredskap</i>	54
16	<i>Pårørende som ressurs</i>	54
17	<i>Tannhelse</i>	55
18	<i>Bioteknologi</i>	56
19	<i>Aktiv dødshjelp</i>	56
20		

21 **Mennesker og bærekraft først. Sosial beskyttelse,** 22 **inkludering og like muligheter**

23 Den sosiale delen av en bærekraftig utvikling handler om å sikre at alle mennesker får et
24 godt og rettferdig grunnlag for et anstendig liv. Menneskerettighetene er det viktigste
25 utgangspunktet for dette. Sosiale forhold forteller oss noe om hvordan mennesker har det i
26 et samfunn, om de får oppfylt rettighetene sine, og om de har mulighet til å påvirke egne liv
27 og samfunnet de lever i.

28 Kampen mot utenforskap er vår sak nummer én. Vi vil bygge kapasitet i mennesker.

29 **2.1 En velferd vi skaper sammen**

30 Velferd er noe langt mer enn velferdstjenester. Velferd er noe vi skaper og verner om
31 sammen, som deltakere i samfunnets fellesskap. Velferdssamfunnet er avhengig av en
32 velferdsstat, som sammen med offentlige, private og sivile bygger det gode samfunn.

33 Velferdssamfunnet er viktig for vår livskvalitet. Sosial rettferdighet har stor innvirkning på
34 livskvaliteten, sammen med styrken i familierhold, sosiale nettverk, tillit til institusjoner og
35 samfunnsdeltakelse. Det å skape livskvalitet for alle handler grunnleggende sett om
36 menneskerettigheter og sosial rettferdighet, og hvordan velferdsløsninger kan gjøres mer
37 bærekraftige.

38 Kjernen i velferd med livskvalitet som mål, er kapasitetsbygging i mennesker og mellom
39 mennesker. I våre lokalsamfunn vil vi bringe offentlige, private og sivilsamfunnsaktører
40 sammen om å skape velferd. Private, ideelle og frivillige kan og bør utfylle hverandre og
41 supplere de offentlige velferdstjenestene. Samskaping og relasjonelle velferdsløsninger kan
42 utfylle og avlaste et offentlig velferdssystem under press.

1 Det handler om å flytte fokus fra å se på bærekraft og velferd som bare offentlige
2 organisasjoners oppdrag, atskilt mellom sektorer og profesjoner, til å se på det som et felles
3 oppdrag på tvers av sektorer, organisasjoner og aktører i samfunnet som helhet.

4 Den nordiske samfunnsmodellen bygger på en kombinasjon av ansvarlig økonomistyring,
5 sterke parter i arbeidslivet, og universell velferd for alle gjennom velferdsstaten. Når
6 livskvalitet er målet fremfor økonomisk vekst, trenger vi å utvikle et mål for brutto nasjonal
7 livskvalitet som et supplement til brutto nasjonalprodukt.

8 Det er viktig at de offentlige velferdstjenestene har faglige, organisatoriske og økonomiske
9 rammebetingelser som gjør at de fungerer etter hensikten. De som utøver tjenestene må ha
10 tilstrekkelig kompetanse. Kvaliteten i de ulike tjenestene må vurderes i et livsfaseperspektiv,
11 som bygger på koordinering, tverrfaglig og tverretattlig samarbeid. Innbyggernes behov for
12 velferdstjenester må settes i sentrum.

13 Partiet Sentrum vil gjennomføre en tillitsreform innen organisering og ledelse av offentlig
14 sektor. En tillitsreform må vektlegge ansattes fagkompetanse og skjønnsutøvelse, sikre
15 tilstrekkelige økonomiske rammer og redusere bruken av prosjektf finansiering og
16 søknadsbasert tilskudd som finansieringsform. En tillitsreform for offentlig sektor må bygge
17 på styring etter grunnleggende verdier og vil innebære et brudd med New Public
18 Managements innflytelse på organisering og ledelse.

19 Mennesker som oppsøker velferdstjenester må bli møtt med tillit og respekt, ikke sanksjoner.

20 Det er nødvendig å sikre en god forvaltning av fellesskapets midler. Det er viktig at det
21 offentlige stiller krav om at ansatte hos leverandører og underleverandører skal ha
22 anstendige lønns- og arbeidsvilkår.

23

24 **Partiet Sentrum vil:**

- 25 ● utvikle et mål for brutto nasjonal livskvalitet som et supplement til brutto
26 nasjonalprodukt
- 27 ● redusere bruk av prosjektf finansiering og kortsiktige tilskudd til velferdstiltak
- 28 ● begrense bruk av anbudsutsetting av sentrale velferdstjenester
- 29 ● lovfeste kravet om sosialfaglige kompetanse i kommunene for å sikre bedre kvalitet i
30 tjenestene.
- 31 ● bedre forebyggende arbeid mot livsstilssykdommer ved å videreføre og styrke
32 frisklivssentralene.
- 33 ● utrede hvordan fysisk og digital tilgjengelighet til Nav slår ut for ulike brukergrupper
- 34 ● få mer kunnskap om brukerreisen i Nav for å styrke brukeropplevelsen og
35 servicetilbudet
- 36 ● anerkjenne og styrke en helhetlig, helse- og sosialfaglig tilnærming i møte med
37 pasienter i rusomsorgen, somatikken og psykisk helsevern
- 38 ● styrke brukermedvirkningen for både pasienter og pårørende, på individ, system, og
39 politisk nivå, og sikre at den blir reell

1

2 En forsterket frivillig og ideell sektor

3 Frivilligheten i Norge har lange tradisjoner og står sterkt. De ideelle og frivillige
4 organisasjonene fyller viktige funksjoner og bidrar til utvikling av demokratiet. Frivilligheten
5 har en egenverdi, er dessuten en viktig arena for læring, mestring og inkludering. Det å være
6 frivillig gir sterkere fellesskap mellom mennesker og skaper større tillit mellom oss, noe som
7 er spesielt viktig i en tid hvor vi er vitne til økt polarisering i samfunnet.

8

9 Ideelle virksomhetene skiller seg fra kommersielle virksomheter ved at de ikke har profit
10 som formål, eventuelt at overskudd utelukkende benyttes til å drifte og tilby humanistiske og
11 sosiale tjenester til allmennheten eller spesielle grupper.

12

13 Partiet Sentrum vil føre en aktiv politikk for ideell vekst på alle nivåer. Den politiske
14 målsettingen om ideell vekst i helseforetakene må følges opp med sterkere politisk styring,
15 om nødvendig må kraftigere sanksjoner vurderes. Helseforetakene må inkludere ideelle
16 aktører i sitt strategiarbeid, slik at de får mulighet til å delta i langsiktig plan- og
17 utviklingsarbeid.

18

19 Flere kommuner må invitere ideelle aktører til dialog om hvordan de kan løse sine behov på
20 barnevernsområdet. Ideelle aktører bør inviteres til dialog om hvordan kommunens
21 samfunnsutfordringer kan møtes, og lage egne strategier med målsettinger om ideell vekst.

22

23 Vi ønsker at frivilligheten og organisasjoner skal få forutsigbare rammebetingelser og minst
24 mulig byråkrati, slik at de kan få mer tid til verdifulle aktiviteter. Frivilligheten gir rom for
25 mangfold, gir tilhørighet, den inkluderer og er en arena hvor alle slipper til, hvor alle er
26 likeverdige, og alle er velkomne.

27

28 **Partiet Sentrum vil:**

29

- etablere et register for ideelle virksomheter
- at offentlige myndighetsorganer bør få krav om jevnlig dialog med ideelle aktører om vekst og etablering av nye tjenester
- sikre at avtaler med ideelle aktører får lengre løpetid enn i dag
- at en del av rammen for Husbankens tilskudd øremerkes til formålsbygg for ideelle aktører
- at det etableres et innovasjonsfond for ideell sektor innenfor helse- og sosialtjenesten
- bruke hele handlingsrommet for å reservere konkurranser til ideelle aktører og ta hensyn til ideelle aktørers særtrekk og merverdi
- utrede avtaleformer for samarbeid mellom myndighetene og ideelle aktører og lage veiledere som kan minimere prosessrisiko ved inngåelse av slike samarbeid
- videreføre avtalene til de 12 sykehusene med løpende avtaler, inkludere dem i helsefellesskapene og utvide oppgaveporteføljene deres
- at Stortinget etablerer en kompensasjonsordning for historiske pensjonsforpliktelser for ideelle aktører som har drevet tilbud på vegne av kommuner

30

31

32

33

34

35

36

37

38

39

40

41

42

43

44

45

46

- 1 ● ha økt satsing på frivillighetssentraler
- 2 ● full og regelstyrt momskompensasjon for frivillige organisasjoner innen 2024
- 3 ● at det blir en økning i tildeling av frie midler, fremfor kun prosjektmidler.
- 4 ● at det offentlige sørger for tilstrekkelig og styrkede tilskuddsordninger for nye
- 5 og eksisterende aktiviteter.
- 6 ● at miljø- og bærekrafts prosjekter løftes og at det skapes nye
- 7 tilskuddsordninger for overgangen til det grønne- og mer sirkulære samfunnet
- 8 ● legge til rette for at det finnes koordinatorene i kommune og fylkeskommune
- 9 som bistår frivillig sektor

10

11 2.2 Fremme en god psykisk helse hele livet

12 Psykisk helse handler om trivsel, om mestring, om evne til å takle det livet bringer av
13 utfordringer og motgang, om å finne glede i arbeid og aktiviteter, og om fravær av uheld og
14 psykiske lidelser. Selv om det er relativt vanlig å ha en psykisk lidelse, streve med rus
15 og/eller være ensom, kan det fortsatt oppleves vanskelig å være åpen om slike utfordringer.

16

17 Ensomhet er en av vår tids største utfordringer. Befolkningsundersøkelser har vist at 20
18 prosent av oss føler seg ensomme, og at ensomhet er langt mer utbredt hos personer med
19 psykiske helseutfordringer. Vi har som samfunn mistet mange viktige sosiale
20 støttestrukturer, den sosiale støtten er blitt mindre. Det moderne mennesket vil være
21 selvstendig og uavhengig av andre. Men sosial støtte fremmer god helse, og er derfor en
22 viktig del av livet. Utilstrekkelige sosiale relasjoner er risikofaktorer for tidlig død på linje med
23 røyking eller inaktivitet. Mange mennesker føler seg ufrivillig alene og savner nære og
24 fortrolige de kan dele tanker og følelser med. Personer med lav husholdningsinntekt
25 opplever oftere barrierer for sosial deltakelse. Høyere utdanning, inntekt og yrkesaktivitet
26 øker sjansen for større sosiale nettverk.

27

28 Alle lokalsamfunn trenger levende, åpne møteplasser, det vil bidra til gode levekår. En åpen
29 møteplass er en sosial arena hvor folk fra alle sosiale lag kan møtes og delta på like vilkår,
30 uavhengig av bakgrunn og sosial tilhørighet.

31

32 Barn og unges psykiske helse

33 Alle barn og unge skal få oppleve omsorg, mestring, trivsel og læring i oppveksten. Det
34 fremmer god psykisk helse hele livet. Helsestasjon, barnehage og skole er ofte blant de
35 første som møter barn og unge som sliter med å mestre livet. Dette er nøkkelfunksjoner for å
36 fange opp og sikre barns gode fysiske og psykiske helse, og må alltid sikres gode
37 rammebetingelser.

38

39 Flere barn og unge er inne i en negativ utvikling med mindre håp og framtidstro. Det er vårt
40 ansvar å gjøre noe med. Flere er ensomme og sliter med angst og depresjon. Færre tror de
41 kommer til å leve et godt og lykkelig liv.

42

1 Kunnskap om folkehelse og livsmestring må styrkes i barnehage, skole og høyere
2 utdanningsløp. Vi må bygge kapasitet i mennesker slik at alle kan erfare mestring, livshåp og
3 få mot til å gå ut i skole- og arbeidsliv. Tidlig innsats vil lønne seg. Kostnadene med å bli satt
4 utenfor utdanning, arbeid og opplæring er langt større enn å forebygge.

5
6 Partiet Sentrum vil videreføre arbeidet med å heve kompetansen i norsk skole og barnehage
7 til å forebygge, avdekke og håndtere mobbing og skolevegring. Og gi kommunene gode
8 verktøy for å skape helsefremmende oppvekstmiljøer.

9
10 Barn og unge som har behov for støtte og behandling skal høres, og være med på å sette
11 sine egne mål i samarbeid med tjenesten. Barn og unge med psykiske plager og lidelser
12 skal motta hjelp som er tilpasset deres behov og møtes av kunnskapsbaserte tjenester.

13
14 Det er en bekymringsfull økning i bruken av antidepressiva. Vi må sikre at barn og unge får
15 medikamentfrie behandlingstilbud når faglige anbefalinger tilsier dette. Det er viktig å finne
16 årsaken til at problemene oppstår.

17
18 Når unge sliter, oppleves ikke hjelpen tilgjengelig nok. Barn møter fragmenterte tjenester og
19 de får svært ulik psykisk helsehjelp avhengig av hvor i landet de bor. Manglende
20 samhandling mellom ulike tjenester er særlig utfordrende for barn og unge med
21 sammensatte problemer og behov for langvarig oppfølging. Det må gjøres enklere å få god
22 hjelp tidlig. Det må etableres lavterskel psykisk helsetilbud for barn, unge og familier i alle
23 kommuner, eller i samarbeid mellom kommuner.

24
25 Barne- og ungdomspsykiatrien trenger økte ressurser for bedre kapasitet og redusert
26 ventetid. Koordineringsinstansen i kommunen må styrkes, med tanke på å samordne
27 hjelpetjenester til utsatte barn og unge i kommunen. Sårbare familier med sammensatte
28 problemer skal være trygge på at det sosiale sikkerhetsnettet fungerer og fanger opp
29 utfordringer i tide.

30
31 Kommunene må få rammer slik at de gjøres i stand til å utvikle helsefremmende samfunn og
32 forebyggende helsearbeid.

33

34 **Partiet Sentrum vil:**

- 35 • ratifisere tilleggsprotokollen til FNs barnekonvensjon som sikrer barn klagerett til
- 36 FN (2011), også kalt FNs Klagemekanisme for barn
- 37 • sikre åpne møteplasser i alle lokalsamfunn
- 38 • styrke opplæring i psykisk helsevett og psykisk førstehjelp
- 39 • sikre at alle kommuner kan tilby åpne og gratis fritidstilbud til barn og unge med
- 40 et særskilt fokus på de som står utenfor annen organisert fritidsaktivitet.
- 41 • fremme forslag om en økonomisk forpliktende opptrappingsplan innen psykisk
- 42 helse for barn, ungdom og studenter. Planen må ha fokus på både individ og
- 43 samfunn, og fremme tiltak som er helsefremmende, sykdomsforebyggende og
- 44 behandlende.
- 45 • sikre rammer til mer forskning på ensomhet
- 46 • øke støtten til organisasjoner som arbeider mot mobbing
- 47 • etablere beredskapsteam mot mobbing i alle kommuner

- 1 • bekjempe mobbing ved å satse mer på kompetanseheving av skolens personale,
2 samt satse mer på sosialpedagogisk rådgivning og miljøarbeidere på skoler med
3 store læringsmiljøutfordringer
- 4 • øke kompetansen om skolevegring blant skolens personale og i kommunale
5 tjenester
- 6 • utarbeide en handlingsplan mot skolevegring.
- 7 • redusere foreldrebetaling og tilby gratis kjernetid i barnehage for barn av foreldre
8 med lav inntekt
- 9 • sikre alle elever minst én time fysisk aktivitet hver dag
- 10 • sette inn kunnskapsbaserte tiltak for å forebygge kroppsspress
- 11 • styrke helse- og sosialtjenesten i skolen, blant annet gjennom økt tilstedeværelse
12 av helsesykepleiere og annet helse og sosialfaglig personell.
- 13 • sikre innsats for tverrfaglig samarbeid i barnehager og skoler for å fange opp
14 psykisk uhelse og fremme kontakt med hjelpeapparatet på et tidlig tidspunkt
- 15 • utvikle mer kunnskap om skjermbruk og sosial mediebruk sin innvirkning på helse
- 16 • sikre lavterskel psykiske helsetilbud i alle lokalsamfunn.
- 17 • styrke behandlingstilbudet i barne- og ungdomspsykiatrien (BUP)
- 18 • åpne for at helsesykepleiere kan henvise til BUP
- 19 • styrke medvirkning fra barn, unge og pårørende når det gjelder beslutninger som
20 tas om behandling i psykisk helsevern
- 21 • styrke helsetilbudet til unge med rusmiddelproblemer
- 22 • sikre tilstrekkelige ressurser, riktig kompetanse og rutiner for samarbeid mellom
23 barnevernet og helsesektoren
- 24 • øke rekrutteringen til helsepersonellutdanning fra minoritetsgrupper og fra
25 grupper med særskilt kulturbakgrunn
- 26 • videreutvikle samarbeidet mellom kommuner og spesialisthelsetjenesten om barn
27 og unge før og under henvisning til BUP
- 28 • innføre overgangsordning mellom BUP og voksenpsykiatrien
- 29 • styrke kompetansen og kunnskapen om LHBTQ+-personer i BUP og kommunale
30 helsetjenester
- 31 • Styrke kompetansen om spisevegring i den kommunale helsetjenesten, slik at de
32 kan tilby tidlig innsats til denne gruppen
- 33

34 2.3 Fremme verdien av mangfold

35 Partiet Sentrum vil fremme verdien av mangfold i vårt samfunn. Alle mennesker har behov
36 for anerkjennelse, respekt og tilhørighet. Mennesker er mangfoldige og alle har noe å bidra
37 med. Samfunnet må bygge på verdien i det at vi er forskjellige, men at vi likevel møter
38 hverandre med respekt og åpenhet. Storsamfunnet må være et rom der alle kan være seg
39 selv.

40
41 Alt for mange opplever barrierer i utdanning, arbeidsliv og fritid som diskriminerer og er til
42 hinder for likeverdig deltakelse i samfunnet. Det danner strukturer som kan hindre den
43 enkelte i å nå sitt fulle potensial. Stadig flere arbeidsgivere har innsett lønnsomheten ved å
44 ansette forskjellige mennesker. Ved å rekruttere på vanlig måte og, ikke inkludere som en
45 slags dugnad. Vi må bygge mangfoldskompetanse på alle samfunnsplan. I dette ligger

1 også språklig kompetanse. Partiet Sentrum vil arbeide for mer fleksible
2 arbeidstidsordninger for mennesker med nedsatt funksjonsevne.

3

4 Noen tilhører flere minoriteter og diskrimineringsgrunnlag samtidig (interseksjonalitet).
5 Sosiale kategorier som kjønn, etnisitet, religion- og livssyn, sosial/økonomisk klasse,
6 seksuell orientering, kjønnsidentitet og funksjonsevne kan samvirke. Diskriminerende
7 strukturer påvirker personers leve- og livsvilkår. Partiet Sentrum vil ha fokus på at alle er
8 forskjellige, og at det er helt normalt. Disse perspektivene må få prege pedagogikk og
9 hverdagen i barnehager og på alle nivåer i skolen.

10

11 Rasisme

12 Rasisme kan skape uhelse og føre til svekket sosial tilhørighet. Rasisme kan ramme
13 skoleprestasjoner, videre utdanning, arbeidsmuligheter og mestringsopplevelse i livet
14 generelt.

15

16 Mange barn og unge opplever at skoleledere og skoleeiere lar rasistisk motiverte handlinger
17 og holdninger passere. De vet ofte ikke hvordan de skal håndtere det. Skolen må sikres
18 tilstrekkelig kompetanse og riktige virkemidler for å stoppe rasismen.

19

20 Mange i Norge opplever å bli vurdert ut fra navn, hudfarge og etnisitet når en søker jobb.
21 Flere arbeidsgivere har fjernet navn fra søknadsbehandlingen for å motarbeide denne
22 tendensen. Forskning viser at diskriminering i ansettelsesprosesser skjer, og dette skaper
23 store hindre for personer med flerkulturell minoritetsbakgrunn og deres vei inn i arbeidslivet.
24 Det utfordrer grunnleggende likhetsidealer i det norske samfunnet og er verdt å ta alvorlig.

25

26 Personer med synlig flerkulturell bakgrunn opplever oftere enn andre at de uten grunn
27 stoppes av politi og vektere. Dette skaper stigmatisering for de det gjelder - og mistillit til
28 politi, vektere og storsamfunnet.

29

30

31 Negative holdninger til religiøse grupperinger og minoriteter

32 I Norge ser vi at mange som tilhører religiøse grupperinger, uansett religion, opplever
33 negative holdninger. Islamofobi og antisemittisme (jødehat) er for utbredt og et stort
34 problem. Det skaper utrygghet, og undergraver trosfriheten.

35

36 Hataksjoner med brenning/skjending av hellige skrifter og trakassering av religiøse
37 minoriteter begrenser menneskers religionsfrihet. Partiet Sentrum vil innføre et lovforbud
38 mot dette. Det begrenser ikke yringsfriheten eller retten til religionskritikk, og er heller ikke
39 en gjeninnføring av en blasfemiparagraf.

40

1 Hatkriminalitet

2 Hatkriminalitet truer alle menneskers rett til å bli respektert som likeverdige og skaper
3 utrygghet. Det farlige hatet kan ramme og skade kjernen av hvem folk er. Ikke bare
4 enkeltpersoner, men store grupper av oss.

5

6 Politiet må prioritere hatkriminalitet som blir anmeldt. I et demokratisk samfunn skal vi ikke
7 godta hatefulle ytringer, handlinger eller trusler som skaper frykt.

8

9 Likestilling mellom kjønnene

10 Like rettigheter for alle, uavhengig av kjønn, er et grunnleggende prinsipp. Det er fortsatt
11 forskjeller mellom kjønnene i gjennomføring i skolen, i arbeidslivet, i lønnsnivå, i familieliv og
12 i helse, og dette truer det likestilte samfunnet. De siste årene har lønnsgapet og
13 yrkesdeltakelsen for kvinner sunket. Det har også blitt rapportert økt vold mot kvinner.

14

15 Mange gutter og menn opplever at likestilling ikke handler om dem, eller er til for dem.
16 Partiet Sentrum mener likestillingspolitikken i større grad må ens neste steg bør være å
17 inkludere gutter og menns utfordringer.

18 LHBTQ+

19 Norge skal være et trygt og godt land å være skeiv i. Skeive er mer utsatt for diskriminering
20 og trakassering.

21

22 Funksjonsmangfold

23 Funksjonshemmede er Norges største minoritet, og en av de mest diskriminerte gruppene i
24 samfunnet vårt. Se eget kapittel om «Et universelt utformet samfunn som er
25 funksjonsfremmende».

26

27 **Partiet Sentrum vil:**

- 28 ● sikre mangfoldskompetanse i offentlige etater, råd og utvalg, samt offentlige
29 selskaper.
- 30 ● innarbeide normkritiske perspektiver i lærerutdanningene og relevante læreplaner,
31 samt for andre yrkesgrupper i skoler og barnehager
- 32 ● styrke diskrimineringsvernet mot rasistiske ytringer og handlinger
- 33 ● motarbeide negative holdninger, hat og fordommer
- 34 ● utvikle en nasjonal veileder til kommunene om hvordan forebygge og håndtere
35 rasisme i lokalsamfunnet
- 36 ● sikre forutsigbar offentlig støtte til organisasjoner som arbeider med antirasisme og
37 antidiskriminering
- 38 ● opprette et nasjonalt ressurscenter for personer som utsettes for rasisme i
39 samfunnet, som gir tilgang til juridisk veiledning og psykologisk bistand, og som kan
40 samle faglig kompetanse og innhente mer kunnskap om omfang av og former for
41 rasisme.

- 1 ● øke bevisstheten rundt rasisme i skolen gjennom økt kompetanse, og gi lærerne
2 verktøy for å håndtere rasisme
3 ● styrke innsatsen mot hatkriminalitet
4 ● bekjempe antisemittisme, Holocaustbenektelse og muslimfiendtlighet
5 ● sikre støtte til organisasjoner som jobber med lhbtq+ særlig rettet mot skeive med
6 bakgrunn fra en minoritet.
7 ● Om tredje juridisk kjønn fremmer komiteen to ulike forslag, og utfordrer
8 høringsinstansene til å velge:
9 Alt. 1: Partiet sentrum vil innføre hen som en tredje kjønnkategori.
10
11 Alt 2: Partiet Sentrum vil utrede å fjerne juridisk kjønn og fram til juridisk
12 kjønn eventuelt er fjernet vil vi innføre hen som en tredje juridisk
13 kjønnskategori.
14
15 ● sikre tilgang til kjønnsnøytrale toaletter i tillegg til dame- og herretoaletter i alle
16 offentlige nybygg
17 ● styrke helse- og behandlingstilbudet til transpersoner i
18 kommunehelsetjenestenuUtarbeide ny handlingsplan for kjønns- og
19 seksualitetsmangfold i Norge.
20 ● legge til rette for lokale skeive organisasjoner sitt arbeid
21 ● innføre kvitteringsordning som registrerer hver gang en blir stoppet av politiet
22 ● innføre organisasjonsforbud mot nazistiske grupperinger
23 ● øke bruken av anonymiserte søknadsprosesser i det offentlige fram til første intervju
24 ● øke ressursene til å forebygge og bekjempe seksuell trakassering i skole og
25 arbeidsliv.
26 ● innføre kjønnsnøytral formålsparagraf i likestillings- og diskrimineringsloven.
27 ● forby brenning og skjending av hellige skrifter
28

29 2.4 Bekjempe polarisering, radikalisering og 30 ekstremisme

31 Ingen demokratiske samfunn kan sikre seg helt og holdent mot terroranslag og
32 ekstremisme, men historien har vist at det går an å forebygge ekstremisme og dempe
33 effektene av radikalisering. Dette er noe som Partiet Sentrum mener bør prioriteres og
34 brukes ressurser på. Forebygging koster lite sammenlignet med de enorme
35 omkostningene det kan ha om ekstreme krefter får gjennomslag.

36 Historien vil aldri glemme de brutale angrepene på regjeringskvartalet og på Utøya 22. juli
37 2011, der 77 mennesker ble drept og mange hardt skadde. Dette er dessverre ikke det
38 eneste terrorangrepet i Norge de siste årene. Den 10. august 2019 ble en 17 år gammel
39 jente drept i sitt eget hjem, og samme dag ble Al-Noor-moskeen i Bærum forsøkt utsatt for et
40 terrorangrep. Begge angrepene var motivert av høyreekstremisme. Den 25. juni 2022, ble
41 det utført et terrorangrep i Oslo sentrum av det som etter påtalemyndighetens vurdering var
42 en ekstrem islamist. To personer ble drept og minst 21 skadet. Konsekvensene av terror og
43 ekstremisme er store, både for de berørte og for storsamfunnet.

1 I Norge skal alle føle seg trygge og få rettighetene sine oppfylt uavhengig av seksuell
2 orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk. Angrepet ved London Pub 25. Juni 2022 viser
3 at skeive er ekstra utsatt for hatytringer, vold og angrep.

4 Partiet Sentrum vil jobbe for å bekjempe all undertrykking og diskriminering av skeive i
5 landet vårt.

6 Vi må ta tak i frykten for annerledeshet. Vi må tørre å utfordre holdninger hos oss selv og
7 andre. Vi behøver flere arenaer der folk kan møtes på tvers av ulike gruppetilhørigheter,
8 der man kan dyrke den åpne og fordomsfrie samtalen. Ved å møtes og gå i dialog, lærer
9 vi at mangfold og forskjellighet ikke er en trussel, men en berikelse som er avgjørende for
10 at vi lykkes som samfunn. Vi vil arbeide for et samfunn med åpenhet og gjensidig respekt,
11 og der individet er fritt til å være seg selv og ta selvstendige valg

12 Det er vesentlig å bruke et inkluderende språk, samtidig som vi står opp for ytringsfriheten.
13 Det går en grense for ytringsfriheten ved hatefulle ytringer. Ytringsfrihet innebærer også et
14 ytringsansvar. I et opplyst og livssynsåpent samfunn er kritikk og fritt meningsmangfold en
15 forutsetning. Vi vil støtte opp om en levende debatt om verdier, og ønsker å styrke
16 forståelsen av hvilke verdier vi knytter til ord og handlinger mot hverandre.

17 I Norge har befolkningen relativt høy tillit til myndighetene og det politiske systemet. Det
18 krever kontinuerlig innsats for å opprettholde det høye tillitsnivået i befolkningen og å
19 vedlikeholde og videreutvikle demokratiet. Det må det demokratiske fellesskapet gjøre
20 sammen. Ekstremistiske holdninger skaper uro og utrygghet mellom folk og bidrar til å rive
21 grunnmuren under det demokratiske fellesskapet. Ekstremistiske aktører og strømninger
22 som undergraver tillit og fellesskap, er derfor reelle trusler mot samfunnet og
23 enkeltmennesker.

24 Ekstreme utsagn kan skape økt engasjement på sosiale medier. Konsekvensen av dette kan
25 være at algoritmene favoriserer slike utsagn, samt at vi får mer informasjon om det en
26 allerede mener noe om - og skaper ekkokamre som bidrar til at vi blir mer polarisert.

27 Ekstremismekommisjonens saksgjennomgang bekrefter at mange av dem som radikaliseres
28 til voldelig ekstremisme ikke mestrer skolen, har løs tilknytning til arbeidslivet og sliter med
29 andre sosiale og økonomiske utfordringer. Samtidig blir de aller fleste som har slike
30 livserfaringer aldri ekstremister. Partiet Sentrum mener at bekjempelse av utenforskap er det
31 aller mest sentrale i forebygging av radikalisering og voldelig ekstremisme.

32 Velferdssamfunnet har også et ansvar for å tilby hjelp til de som vil bryte med radikale og
33 ekstreme miljøer. Nettverket rundt de som blir radikalisert må også gis et tilbud om
34 veiledning og støtte.

35 Ytringsansvar er noe vi alle har og bør ta, ikke minst politikere og offentlige personer.
36 Hatkriminalitet kan ikke skjule seg bak ytringsfriheten. I samfunnet har vi som individer et
37 ansvar når vi ytrer oss.

38 **Partiet Sentrum vil:**
39
40

- vektlegge ytringsansvarets betydning for et anstendig ordskifte

- 1 • sikre et høykompetent nasjonalt avhopperprogram for personer som ønsker å bryte
2 med radikale og ekstremistiske miljøer i samarbeid med frivilligheten. Programmet
3 må tilby helhetlig og langsiktig hjelp til den det gjelder, med tanke på bolig, økonomi,
4 arbeid, helse og velferd.
- 5 • sikre tiltak som fremmer dialog og forståelse på tvers av grupper
- 6 • fjerne statsstøtten til HRS og andre organisasjoner som aktivt motarbeider
7 inkludering og bidrar til hatefulle ytringer og hatkriminalitet
- 8 • styrke innsats og sanksjonsmuligheter mot hatkriminalitet i politiet
- 9 • styrke forebyggende arbeid for barn og unge som står i fare for å oppleve et
10 vedvarende utenforskap
- 11 • Etablere et nytt nasjonalt senter mot radikalisering og voldelig ekstremisme
- 12 • Øke det forpliktende og tverrfaglige samarbeidet mellom kommunene og
13 organisasjoner som jobber på feltet, herunder tydeliggjøre hva som er kommunens
14 rolle i arbeidet
- 15 • Utrede og opprette et eget algoritmetilsyn, som bidrar til at vi får mer kontroll over
16 algoritmer som forsterker hat og polarisering, og mer forskning på algoritmenes effekt
17 på våre holdninger og meninger (samsvarer med Amnesty sitt krav innen dette feltet,
18 og som ble fulgt opp av justiskomiteen desember 2023).
- 19 • Skape gode og trygge møteplasser og alternativer til aktivitet for unge som er i
20 faresonen for å bli radikalisert

21 2.5 Skape et universelt utformet samfunn som er 22 funksjonsfremmende

23 Mennesker med nedsatt funksjonsevne er Norges største minoritet og en av de mest
24 diskriminerte gruppene i samfunnet vårt. Partiet Sentrum arbeider for et universelt utformet
25 og funksjonsfremmende samfunn hvor alle får menneskerettighetene sine innfridd uansett
26 funksjonsvariasjon. Alle må sikres muligheten til å bidra med sine ressurser.

27 FN-konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne (CRPD) skal
28 motvirke diskriminering og sikre at de av oss med nedsatt funksjonsevne får grunnleggende
29 innfridd. Partiet Sentrum mener at CRPD må inkorporeres i menneskerettsloven, slik at
30 CRPD går foran øvrig norsk lovverk dersom det er motstrid.

31 Funksjonshemmedes rettigheter er ikke et separat saksfelt, men må gjennomsyre all politikk.
32 Bestemmelsene i CRPD må følges i alle politiske beslutninger og vedtak. Prinsippene om
33 selvbestemmelse, mulighet for deltagelse i samfunnet og likestilling må alltid ligge til grunn.

34 Brukerstyrt personlig assistanse (BPA) er et viktig likestillingsverktøy for de av oss med et
35 assistansebehov. BPA skal sikre like muligheter for samfunnsdeltagelse. Det er i dag store
36 kommunale forskjeller på tjenesten, og rettighetsfestingen har ikke fungert etter intensjonen.
37 BPA-ordningen bør flyttes til nasjonalt nivå og forankres i en lov som sikrer BPA som et reelt
38 likestillingsverktøy. Samtidig må helsehjelp sikres som en rett i BPA-ordningen. Dette er
39 spesielt viktig for alvorlig syke barn og deres familier.

40 Utviklingshemmede er særlig utsatt for diskriminering. Mange mennesker med
41 utviklingshemming opplever å bli umyndiggjort, og fratatt selvbestemmelsen over eget liv.
42 Det er stor mangel på tilgang på både boliger og arbeid for utviklingshemmede. Partiet

1 Sentrum vil legge vekt på beslutningsstøtte for utviklingshemmede. Nevrodivergente er også
2 en gruppe som ofte neglisjeres og diskrimineres av storsamfunnet. Det må ta slutt.

3 **Partiet Sentrum vil:**

- 4 ● inkorporere CRPD i Menneskerettsloven, og fjerne tolkningserklæringene mot
5 artikkel 12, 14 og 25
- 6 ● ratifisere tilleggsprotokollen til CRPD, som gir enkeltpersoner mulighet til å klage til
7 CRPD-komiteen dersom en opplever rettighetsbrudd
- 8 ● sørge for at både politikere og administrasjon på alle nivåer får god opplæring i
9 CRPD og hva konvensjonen innebærer i praksis
- 10 ● styrke og sikre BPA-ordningen som et reelt likestillingsverktøy
- 11 ● flytte BPA-ordning til statlig nivå
- 12 ● fjerne egenandelen på BPA, slik at ikke de av oss med et assistansebehov må betale
13 en ekstra "skatt" fordi man har nedsatt funksjonsevne og behov for assistanse
- 14 ● forankre BPA-ordningen i en lov som sikrer BPA som et reelt likestillingsverktøy,
15 samtidig som også helsehjelp sikres som en rett i BPA-ordningen
- 16 ● utvide retten til BPA, slik at den gjelder for alle med et langvarig assistansebehov
17 uavhengig av hvilket timeantall en har behov for
- 18 ● sikre barns rett til BPA og at ordningen kan brukes både hjemme og på skolen
- 19 ● sikre at alle, uansett funksjonsvariasjon og utviklingshemming, får oppfylt retten til
20 utdanning, arbeid og øvrig samfunnsdeltagelse
- 21 ● sørge for at universell utforming er et ufravikelig krav i all samfunnsutvikling, blant
22 annet gjennom å styrke lovverket og sette lovkrav om at Norge skal være universelt
23 utformet innen 2035
- 24 ● at lovverket også omfatter arbeidslivet gjennom å ta ut bestemmelsen om
25 uforholdsmessig byrde
- 26 ● reversere svekkelsene i lovverket som kom som en følge av ny Tek 17
- 27 ● utdanne flere tegnspråktolker
- 28 ● sikre at alle som trenger det får hjelpemidler på alle livsområder
- 29 ● forenkle søkeprosessen til hjelpemidler, og sikre en effektiv og tilgjengelig
30 hjelpemiddelordning som leverer hjelpemidler raskt når de trengs
- 31 ● anerkjenne og legge til rette for den viktige rollen pårørende har, dette må inkludere
32 å styrke de økonomiske støtteordningene
- 33 ● gjeninnføre et særfradrag på inntil kr 100 000 for alle med nedsatt funksjonsevne
34 eller deres pårørende, for å kompensere for høyere levekostnader
- 35 ● gjøre det enklere å søke om relevante fradrag, slik som foreldrefradrag for barn med
36 særskilte behov over 12 år
- 37 ● at kommunene blir aktive medlemmer i Solsikkeprogrammet og at alle ansatte
38 gjennomfører den nødvendige opplæringen for å være klar til å møte en
39 Solsikkebærer. Hver kommune kan selv avgjøre hvilket medlemskap de går for. På
40 denne måten kan bærere av Solsikkemerket vite at alle ansatte i kommunen kjenner
41 til hva Solsikkemerket betyr, og at kommunene har tilrettelagt så langt det er mulig
42 for de med usynlige funksjonsnedsettelse der Solsikkemerket er synlig
- 43 ● gjennomføre en holdnings- og synlighetskampanje for å skape større forståelse for
44 de med usynlige funksjonsnedsettelse i samfunnet.
- 45 ● Ha tilgjengelige Solsikkenor og andre produkter i hele Norge, slik at de som
46 ønsker å være Solsikkebærer lett kan være synlig ved behov

- 1 • arbeide for mer forebyggende arbeid, ytterligere øvrige tiltak mot og forskning på
2 trakassering, hatkriminalitet, vold og overgrep rettet mot personer med nedsatt
3 funksjonsevne
- 4 • betydelig styrke nasjonale og lokale organisasjoner som jobber for likestilling for
5 mennesker med nedsatt funksjonsevne, også gjennom kraftig økte økonomiske
6 bevilgninger, for å sikre organisasjonenes reelle mulighetsrom til å oppfylle rollen
7 som medvirker og pådriver

8 2.6 Bekjempe økonomisk utenforskap og fattigdom i 9 Norge

10 Sosial ulikhet

11 Levestandarden i Norge er generelt høy. Likevel har andelen lavinntektshusholdninger økt
12 de siste årene og forskjellen mellom de fattigste og de som har det greit blir stadig større
13 (SIFO). Fattigdom er vår største sosialpolitiske utfordring.

14 Rentetøkning, krig i Europa og energikrise har ført til økte priser og fallende kjøpekraft. Dette
15 rammer særlig de av oss som har minst fra før. Mulighetsulikheten vokser. Når
16 matutdelingsstasjonene også besøkes av folk i fullt arbeid, er det et symptom på at
17 samfunnet ikke fungerer som det skal. Uføretryggede og funksjonshemmede er blant dem
18 som rammes hardest av økte levekostnader.

19 Levekårsutfordringer er komplekst og handler om mer enn inntektssituasjonen. Utdanning,
20 tilknytning til arbeidslivet, boforhold, fysiske og psykiske helse og rus kan påvirke den
21 enkeltes levekår.

22 Innvandrerfamilier med flyktningbakgrunn og kort botid i Norge har ofte lavere inntekt,
23 dårligere boforhold, er mer sosialt isolert og svakere tilknytning til arbeidsmarkedet enn
24 resten av befolkningen.

25 En av fem husholdninger i Norge består av én person. I tillegg har 110 000 husstander med
26 barn under 18 år kun én forsørger. Prisenivået generelt, og boligmarkedet spesielt, gjør
27 levekårene så krevende for husstander med en inntekt at vi trenger eget politisk fokus på
28 alle disse. Partiet Sentrum vil utjevne disse økonomiske ulikhetene med skattefordeler og
29 trygdetillegg for enslige.

30 Arbeidslinja

31 Det er tverrpolitisk enighet om at det skal lønne seg å jobbe. Den såkalte arbeidslinja er
32 styrende for de lave trygdeytelsene, fordi det skal stimulere til arbeid. Dagens arbeidslinje og
33 trygdesystem opprettholder fattigdom, når satsene ikke er til å leve av. Ideen om at
34 mennesker uten arbeidsevne har et valg, er stigmatiserende, nedverdiggende og
35 diskriminerende.

36 Tap av arbeidskapasitet innebærer tap av livskvalitet i form av manglende tilhørighet,
37 fellesskap, mening, selvforsørgelse, status og egenutvikling. For Partiet Sentrum er det viktig
38 at velferdssystemene kombinerer forutsigbare og rettferdige fordelingsprinsipper og

1 tjenestetilbud med tilpassede og skreddersydde løsninger for den enkelte. Alle skal ha en
2 inntekt som sikrer verdighet i alle livets faser.

3 En folketrygd med bedre basisrettigheter

4 Folketrygdens ytelser er knyttet opp mot Grunnbeløpet i folketrygden - G. Når pensjoner og
5 andre ytelser skal reguleres - "pensjonistenes lønnsoppgjør" - reguleres grunnbeløpet.
6 Ordningen innebærer at pensjoner alltid reguleres prosentvis - og at de med best opptjening
7 får mest. Det er ønskelig at innsats, yrkesaktivitet og tilhørende innbetaling til folketrygden
8 skal gi uttelling i form av en bedre pensjon. Samtidig er det en svakhet at systemet ikke
9 legger til rette for velge mellom eller kombinere prosenttillegg og kronetillegg, slik det ofte
10 gjøres i lønnsoppgjøret.

11 Partiet sentrum ønsker en omlegging av folketrygden som åpner for både kronetillegg og
12 prosenttillegg. Det kan gjøres ved å skille mellom det første grunnbeløpet og rettigheter ut
13 over det første grunnbeløpet. Økes kun det første grunnbeløpet (G-1) med 10000 kr - får alle
14 et tillegg med 10000 kr. Økes det ordinære grunnbeløpet (G-ordinær) med 5% får alle 5%
15 økning. En slik omlegging vil åpne for å løfte alle med rettigheter knyttet til G med samme
16 kronebeløp, ved å øke G-1.

17

18 **Partiet Sentrum vil:**

- 19 ● endre folketrygden slik at det åpnes for både kronetillegg og prosenttillegg ved å
- 20 skille mellom det første Grunnbeløpet (G-1) og rettighetene ut over dette.
- 21 ● Øke det første Grunnbeløpet (G-1) til 200.000 - uten at G nr 2, 3, 4 osv økes, jfr tekst
- 22 over og kulepunktet foran.
- 23 ● jobbe for å utjevne forskjeller og for sosial og økonomisk trygghet for alle
- 24 ● gå bort fra en arbeidslinje som rettferdiggjør lave trygdeytelser
- 25 ● ha en mer utjevnende skattepolitikk for å løfte lavinntektsgrupper.
- 26 ● øke trygdeytelser for å sikre forsvarlige levekår ved sykdom og uførhet.
- 27 ● øke inntektsgrensen for arbeidsinntekt ved siden av trygdeytelser.
- 28 ● styrke oppfølgingen av unge uføre i form av støtte til å studere og arbeide etter
- 29 kapasitet.
- 30 ● avskaffe ekstra skatt for arbeidsinntekt ved siden av trygd.
- 31 ● utarbeide en ny nasjonal handlingsplan for sosialhjelpsmottakere, styrke
- 32 rettighetsperspektivet i NAV og sikre en statlig, forpliktende normering av økonomisk
- 33 sosialhjelp etter SIFOs referansebudsjett.
- 34 ● innføre et NAV-ombud
- 35 ● arbeidsavklaringspenger må følge lønnsøkningen så ingen blir stående på samme
- 36 inntektsnivå de årene avklaringen tar.
- 37 ● trygge pårørendes inntektsgrunnlag i perioder med økt omsorgsbehov i familien
- 38 ● gjeninnføre et særfradrag på inntil kr 100 000 for alle med nedsatt funksjonsevne
- 39 eller deres pårørende
- 40 ● øke og gjøre overgangsstøtten for enslige forsørgere mer fleksibel.
- 41 ● at barnetillegg for uføre skal opprettholdes når uføre foreldre klarer å jobbe i tillegg til
- 42 trygd.

- 1 ● at husholdninger med én forsørger skal kompenseres skattemessig og gjennom økte
- 2 trygdeytelser.
- 3 ● øke bostøtten
- 4 ● gi mulighet for forbrukere med begrenset digital tilgang til å betale for varer og
- 5 tjenester uten å bli belastet med urimelig høye fakturagebyrer og andre
- 6 betalingsgebyrer
- 7 ● ikke heve den nedre aldersgrense på uføretrygd

8 Barn i lavinntektshusholdninger

9 Over 100 000 barn i Norge vokser opp i husholdninger med vedvarende lavinntekt (SSB).
10 Familiens økonomiske, kulturelle og sosiale ressurser kan påvirke barnas helse og
11 oppvekstvilkår. Barn og unge som vokser opp i fattige familier har ikke de samme
12 mulighetene og ressursene som andre.

13 Husholdninger med innvandrerbakgrunn er overrepresentert blant lavinntekts-
14 husholdningene (IMDi). Barn av enslige forsørgere, sosialhjelpsmottakere, barn med
15 funksjonsnedsettelse eller kronisk sykdom, barn i husholdninger som mottar offentlige
16 økonomiske stønader samt husholdninger uten yrkestilknytning er spesielt risikoutsatt
17 (Bufdir).

18 I mange familier der foreldrene har svak eller ingen tilknytning til arbeidsmarkedet, lever
19 barna i fattigdom fordi velferdsstatens kontantytelser er under fattigdomsgrensa.

20 For å styrke oppvekstvilkårene for barn i lavinntekt må det tas hensyn til barnas
21 levestandard og til de bakenforliggende årsakene til foreldrenes manglende arbeidsevne. Jfr.
22 Barnekonvensjonen vil Partiet Sentrum styrke barns rettigheter og muligheter til gode
23 oppvekstvilkår. Gjennom et langsiktig, forebyggende arbeid ønsker vi å motvirke at fattigdom
24 videreføres i generasjoner.

25 **Partiet Sentrum vil:**

- 26 ● redusere antall lavinntektshusholdninger gjennom å styrke familiens inntektsgrunnlag
- 27 og sosiale ytelser.
- 28 ● styrke familieperspektivet i arbeidet med lavinntektsfamilier. Barnas situasjon må
- 29 sees i sammenheng med familiens totale livssituasjon
- 30 ● styrke kompenserende tiltak og finansieringsordninger som reduserer sosiale,
- 31 kulturelle og økonomiske konsekvenser og barrierer for deltakelse i skole, fritid og
- 32 samfunn
- 33 ● sikre bibliotekene som åpne kulturhus i lokalmiljøet
- 34 ● styrke helsetilbud til barn og unge og sikre grunnleggende behov for alle som vokser
- 35 opp i vedvarende lavinntektsfamilier.
- 36 ● sikre kontantstøtteordningen opp til og med 2 år, og ta bort kravet om fem års
- 37 medlemskap i folketrygden
- 38 ● lovfeste kommunens plikt til å ha en plan for barn og unge i lavinntektsfamilier.

1 2.7 Flere eldre med erfaring og innsikt

2 Eldre har aldri vært friskere enn i dag. De har høy utdanning, og de lever lengre. Alle
3 mennesker lærer og utvikler seg gjennom hele livet.

4 En aldersvennlig politikk handler om å legge til rette for at eldre kan leve gode liv, mestre
5 hverdagen og få bidra så lenge det er et ønske. Seniorene er en ressurs med verdifull
6 erfaring og kompetanse som arbeidslivet trenger. Å rekruttere, utvikle og beholde
7 seniormedarbeidere og deres kompetanse, er til beste for virksomheten, den enkelte og
8 samfunnet. Seniorene utgjør en viktig del av arbeidsstyrken. Summen av sysselsatte og
9 arbeidsledige i alderen 55-74 år utgjør ca. 20 prosent av landets samlede arbeidsstyrke.

10 Partiet Sentrum vil fremme en aldersvennlig politikk der Eldres egne ressurser i større grad
11 tas i bruk. Det vil fremme bedre helse, og utsette behovet for profesjonelle helse- og
12 omsorgstjenester som det vil bli en knapphet på fremover.

13 Partiet Sentrum mener vi må utvikle steder der det er godt å bli gammel. Vi må utvikle
14 boliger og møteplasser som fremmer god helse, og ta i bruk virkemidler som stimulerer til
15 dette. I Partiet Sentrum ønsker å arbeide for at det parallelt med digitale tjenester også
16 vektlegges muligheter for fysiske møter for å få utført tjenester i offentlige etater, Eldre som
17 er engasjerte og aktive i det frivillige organisasjonslivet kan få økt livskvalitet og holde seg
18 både mentalt og fysisk friske lenger. Frivillige organisasjoner som rekrutterer og holder på
19 seniorer som frivillige, har stort utbytte av deres erfaringer og innsats.

20 Sentrum vil arbeide for et demensvennlig samfunn. Mennesker som lider av demens skal bli
21 møtt med forståelse, respekt og støtte fra dem de trenger hjelp fra. Helsepersonell må få
22 opplæring i hvordan møte og behandle mennesker med demens. Det må tilbys nok
23 skjermede enheter i eldreinstitusjoner og omsorgssenter, slik at personer med demens får
24 tilpasset pleie og omsorg fra helsepersonell som har kunnskaper i demensomsorg.

25 **Partiet Sentrum vil:**

- 26
- 27 ● forebygge uønsket tidligpensjonering og gjøre det mer attraktivt for seniorer å
- 28 fortsette lenger i arbeid
- 29 ● sikre Eldres rett til samskaping og tjenesteutvikling
- 30 ● stimulere til innovativ boligutvikling og sosiale møteplasser som ivaretar
- 31 grunnleggende menneskelige behov
- 32 ● sikre tilstrekkelig ramme for heistilskuddet i Husbanken, slik at eksisterende boliger
- 33 blir oppgradert
- 34 ● bekjempe aldersdiskriminering og skape muligheter for at de som ønsker det kan
- 35 jobbe lenger
- 36 ● styrke karriereveiledning i arbeidslivet fra fylte 50 år
- 37 ● gjennomgå lovbestemte aldersgrenser i arbeidslivet i samråd med partene
- 38 ● forebygge digitalt utenforskap blant seniorer og eldre
- 39 ● arbeide for et rettferdig pensjonssystem som gjør at eldre sikres økonomisk trygghet i
- 40 alderdommen

1 Eldre i helse- og omsorgstjenesten

2 Eldre som har behov for helse- og omsorgstjenester i kommunene, skal ha de riktige
3 tjenestene i tilstrekkelig omfang og til rett tid. Siden antallet eldre vil øke i årene framover,
4 må både stat og kommunene forberede seg bedre med analyser, planer og tiltak. Det er
5 store utfordringer med pasientsikkerheten i eldreomsorgen, blant annet når det gjelder
6 ernæring, legemidler og fall. Sårbare eldre tåler dårlig å bli flyttet på, og bør få behandlingen
7 der de er.

8 Det er stor mangel på tegnspråklig kompetanse og miljø på eldre- og sykehjem. Eldre døve i
9 offentlig omsorg blir derigjennom understimulert, ensomme og fratras mulighet for
10 kommunikasjon og samhandling med omverdenen. Dette er brudd på
11 menneskerettighetene. Det er sterkt behov for en holdningsendring og kompetanseheving i
12 helsesektoren for å forstå døves behov og rettigheter til et likeverdig omsorgstilbud.

13 Det er behov for å styrke den akuttmedisinske kompetansen i eldreomsorgen. Samt styrke
14 en profesjonell samhandling med frivilligheten.

15 En viktig oppgave fremover er å sikre riktig kapasitet i eldreomsorgen, der private og ideelle
16 aktører får bidra i samarbeid med det offentlige i en velferdsmiks Kunnskapen om
17 velferdsteknologi og nytten eldre kan ha av slik teknologi bør styrkes gjennom
18 kompetansetiltak og informasjonsspredning. Eldre som ønsker det må få tilgang til
19 velferdsteknologiske løsninger.

20 Kultur har en egen evne til å fremme god helse og forebygge sykdom, den kan også spille
21 en viktig rolle i behandling. Kultur kan bidra til å tilby en helhetlig, integrert menneskesentret
22 omsorg. Den kan sette mennesker i stand til å takle komplekse utfordringer som det ikke er
23 noen aktuelle helse- omsorgsløsninger for.

24 **Partiet Sentrum vil:**

- 25 ● sette kommunene i stand til å forberede seg på konsekvensene av den forventede
26 økningen i antall eldre, og vurdere hvordan statlige virkemidler best kan brukes for å
27 bistå kommunene i arbeidet
- 28 ● sikre at statlige virkemidler bidrar til at kommunene kartlegger og tar hensyn til de
29 eldres behov og ønsker, før de tildeler helse- og omsorgstjenester
- 30 ● sikre ivaretagelse av de eldres klagerettigheter både i kommunene og gjennom
31 Statsforvalterens behandling
- 32 ● redusere det høye sykefraværet og den omfattende bruken av deltid i eldreomsorgen
- 33 ● arbeide for at flere institusjoner kan sertifiseres som Livsgledehem
- 34 ● styrke eldres tilgang og muligheter til å delta i meningsfull aktivitet og kulturtilbud
- 35 ● revitalisere sentre for dagaktivitet og skape nye møteplasser på tvers av
36 generasjoner
- 37 ● tilrettelegge for at ansatte i helsetjenesten må ha kompetanse til å ivareta eldre
38 pasienter med flere kroniske sykdommer slik at den eldre kan bli ivaretatt i akutte og
39 alvorlige sykdom
- 40 ● stimulere til økt videreutdanning av helsepersonell innen geriatri
- 41 ● fremme forskning på god ivaretagelse av eldre

- 1 • sikre en helse- og omsorgstjeneste som ivaretar minoriteter, herunder mennesker
2 med ulike funksjonsnedsettelse

3

4 2.8 En kulturpolitikk som fremmer respekt og 5 forståelse

6 Kulturens egenverdi

7 Kunst og kultur er viktig for å skape et godt samfunn. Kunst og kultur kan skape farge i
8 hverdagen. Det kan utvikle vår selvforståelse, styrke vår psykiske helse, utfordre oss til å forstå
9 livet og samfunnet vi lever i, og hjelpe mennesker å finne mening.

10

11 Å utøve kultur er viktig for mange, enten det er som levevei eller kun for rekreasjon. For
12 noen er første time på kulturskolen, i korpset eller på barneteater starten på en lang karriere,
13 for andre blir det en viktig hobby gjennom livet. Kulturpolitikken må legge til rette for begge
14 deler.

15

16 Kultursektoren er en viktig arena for frivillighet. På steder som korpsbevegelsen, speideren,
17 idrettslag og mange andre kulturarenaer, legges det ned en enorm mengde årsverk i frivillig
18 arbeid hvert år. Denne innsatsen er viktig for lokalsamfunn over hele landet, og forholdene
19 bør legges mest mulig til rette for at frivilligheten ikke skal møte motstand.

20

21 Tilgangen til kulturelle opplevelser må sikres for alle. Festivaler, konsertarenaer, kinoer,
22 teatre, gallerier og liknende må være universelt utformet. Inngang med ledsagerbevis må
23 være gratis, og for mennesker bosatt på institusjon må det vektlegges en tilgjengelig et
24 mangfoldig kulturtilbud på stedet. Den kulturelle spaserstokken må opprettholdes som et
25 landsdekkende tilbud.

26

27 **Partiet Sentrum vil:**

- 28 • styrke kulturskolene
29 • sikre at den kulturelle spaserstokken prioriteres i fylkeskommunene
30 • kreve universell utforming av viktige kulturarenaer og arrangementer, og sikre at alle
31 bestemmelser i CRPD oppfylles
32 • styrke arenaer for lavterskel kultur for både barn og voksne

33 Økt verdiskaping og sysselsetting i kreative næringer

34 Kreative næringer og innovasjon kan skape mange nye inntekter og arbeidsplasser, og
35 kulturfeltet er en viktig del av fremtidens arbeidsliv. Staten skal fortsatt gi rammeverk og ta et
36 finansielt hovedansvar for sektoren. Det er viktig med offentlig finansiering og gode og
37 forutsigbare støtteordninger i kultursektoren. Det skal skapes nye partnerskap og hentes ut
38 mer samarbeid mellom privat og offentlig engasjement. Kunsten har en viktig egenverdi.
39 Tallet på publikummere eller produksjoner må derfor ikke være den eneste indikatoren for
40 måloppnåelse på kulturområdet.

41

1 **Partiet Sentrum vil:**

- 2 ● ha en nasjonal strategi for kreative næringer og iverksette tiltakene i denne.
- 3 ● gjennomgå virkemiddelapparatet med tanke på å styrke økonomisk verdiskaping og
- 4 sysselsetting.
- 5 ● iverksette tiltak og lovverk som sikrer at immaterielle verdier og rettigheter kan bli hos
- 6 norske selskaper.
- 7 ● følge opp og iverksette tiltakene i strategi for dataspill og trappe opp satsingen på
- 8 dataspill som næring.
- 9 ● styrke tilskudd til norsk kultureksport og utrede tiltak for å motvirke utflagging.
- 10 ● etablere økonomiske insentiver som kan bidra til mer investeringskapital i kreative
- 11 næringer, f.eks. offentlig-private samarbeidsprosjekter, investeringsprogrammer og
- 12 fond.

13 **Dataspillkulturen og e-sport**

14 Dataspill er utbredt blant barn og unge, med 96% av aldersgruppen 7-14 år som spillere. Det
15 er viktig å anerkjenne dataspill som fritidsaktivitet, næring, kunst og kultur. For mange er
16 dette en viktig sosial arena, men samtidig må samfunnet adressere potensielle negative
17 konsekvenser som sosial isolasjon ved å etablere fysiske møteplasser for spillinteresserte.
18 Den norske dataspillindustrien har stort vekstpotensial, både som en bærekraftig industri,
19 eksportvare og kilde for etterspurte ferdigheter i arbeidsmarkedet. Å støtte denne industrien
20 vil ikke bare gagne den selv, men også bidra til positiv innvirkning på samfunnet.

21

22 **Partiet Sentrum vil:**

- 23 ● ha en ny handlingsplan på dataspill området som fokuserer på barn og unges behov
- 24 ● styrke og løfte norsk dataspill-industri som en verdiskapende og grønn industri
- 25 ● styrke frivillige og ideelle aktører som skaper trygge møteplasser for unge og en
- 26 inkluderende dataspillkultur
- 27 ● styrke norskproduksjon av musikk, film, dataspill, teater og andre kulturuttrykk

28 **Kultur på scene**

29 Norge er i stadig større grad en viktig musikk eksportør, både innen brede og smalere
30 sjangere. Vi skal ivareta det mangfoldet vi har, og arbeide for at nasjonale støtteordninger
31 kan treffe bredere også for personer som faller utenfor frifond-ordningen.

32

33 Den kulturelle skolesekken og den kulturelle spaserstokken skaper viktige inntektskilder som
34 gjør det mulig å satse på musikk som levevei. På samme måte er mangfoldet av mindre
35 festivaler med mange lokale navn på plakaten en viktig arena for å skape bredde i musikk-
36 Norge.

37

38 Festivaler og konserter er avhengig av langt flere enn de man ser på scenen. Lydteknikere,
39 lysteknikere og andre grupper trenger mulighet til en forutsigbar tilknytning til arbeidslivet.

40

41 Norge har fostret mange kjente dramatikere, og vi skal videreføre denne arven. Mangfoldet
42 av små og større teatre og kulturhus skal ivaretas.

43

44 **Partiet Sentrum vil:**

- 1 • opprette en ordning for statsstøtte til enkeltfestivaler over en treårsperiode, etter
2 modell av knutepunktfestivalordningen. Ordningen bør særlig treffe mellomstore
3 festivaler med stort innslag av lokale artister.
4 • ivareta Riksteateret
5

6 Kultur på skjerm og lerret

7 Det lages både film og serie på høyt nivå i Norge, og mye av det får internasjonal
8 oppmerksomhet. Det er viktig at vi fortsetter å tørre å satse på smale prosjekter, som
9 sammen kan være med å skape bredde i tilbudet.

10
11 I en globalisert verden er det mange prosjekt som går på tvers av landegrensene. Partiet
12 Sentrum ser verdien av samarbeid, men mener samtidig at norsk kulturstøtte må prioritere
13 prosjekter med norsk eierskap, fremfor utenlandske storfiler som vil bruke norsk natur som
14 kulisser.

15 16 **Partiet Sentrum vil:**

- 17 • trappe opp insentivordningen for film- og serieproduksjon, og gjøre ordningen
18 regelstyrt.
19 • avslutte incentivordningen for utenlandsk filmproduksjon i Norge
20 • trappe opp regional filmsatsing over hele landet.

21 Friluftsliv og idrett

22 I paraplyorganisasjonen Norges idrettsforbund er det registrert over to millioner
23 medlemskap. I kraft av sin posisjon er idretten en viktig samfunnsaktør som fremmer
24 mangfold og inkludering. Idretten kan og bør være en arena der folk møtes på tvers av sosial
25 klasse, yrker, alder, etnisk tilhørighet og andre interesser. Idrettsdeltakelse er gunstig for
26 både fysisk og psykisk helse.

27
28 Friluftslivet har sin unike egenart og egenverdi. Gode naturopplevelser er også bra for
29 helsen. Et aktivt friluftsliv skaper større forståelse for vårt ansvar for å ta vare på naturen.

30 31 **Partiet Sentrum vil:**

- 32 • sikre tilgang til ordninger med utstyrslån i hele landet
33 • ta i bruk virkemidler som reduserer økonomiske, sosiale og kulturelle barrierer for å
34 delta i idrett og friluftsliv
35 • legge mer til rette for egenorganisert idrett, blant annet ved å etablere ordninger for
36 at flerbrukshaller også kan brukes til uorganisert idrett og fritidstilbud for barn og
37 unge.
38 • bygge flere idrettsanlegg, spesielt der dekningen er lav.
39 • stimulere til fysisk aktivitet gjennom å bygge ut nærmiljøanlegg, turløyper og
40 utendørs treningsanlegg som er universelt utformet og tilgjengelig for alle
41 • likestille paraidrettsutøvere økonomisk med andre idrettsutøvere
42 • styrke ordningen med aktivitetshjelpemidler for personer over 26 år og gjøre
43 ordningen til en del av trygdens ordinære overslagsbevilgning

- 1 ● sørge for at alle har rett til å delta på fritidsaktiviteter (idrett eller annet) selv om man
- 2 bor i kommunal bolig. Dette inkluderer også retten til transport.
- 3 ● legge til rette for at alle kommuner tar i bruk ordningen med digitalt ledsagerbevis
- 4 ● grunnlovfeste allemannsretten
- 5 ● bevare og opprette grønne lunger i nærmiljøet
- 6 ● verne om naturen på populære turiststeder

7 2.9 Det livssynsåpne samfunn

8 Norge har fått et stadig større tros- og livssynsmangfold. Vi vil ha et livssynsåpent samfunn,
9 der enkeltmennesker og grupper behandles som likeverdige.

10

11 Trosfriheten gjelder for alle. Partiet Sentrum anerkjenner at religion og livssyn betyr mye for
12 den enkelte. Vi tror på dialog mellom mennesker av ulike overbevisninger. Målet behøver
13 ikke være å oppnå enighet, men at vi forstår hverandre, bygger åpenhet og respekt. Det er
14 mulig å oppnå samhold i mangfold. Vi må fortsette samarbeidet på tvers av tros- og
15 livssynsskiller, minoriteter og majoritet. Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn (STL)
16 spiller en nøkkelrolle. Det skal være godt å tilhøre en livssynsminoritet i Norge, også i
17 fremtiden.

18

19 Partiet Sentrum mener at den norske fellesskolen er en naturlig og selvfølgelig arena for å
20 skape forståelse og la barn og ungdom bli kjent med mangfoldet. Religion og livssyn må ikke
21 begrenses til teori og boklig kunnskap, det må gis rom i skolen til å besøke tros- og
22 livssynssamfunn, stille spørsmål til religiøse ledere, og å oppleve deres ritualer.

23

24 Et livssynsåpent Norge har et selvsagt rom for religionskritikk og kritikk av kulturelle
25 fenomener som diskriminering og negativ sosial kontroll. Dette står ikke i motsetning til det å
26 føre en samtale preget av respekt og toleranse. Men ytringsfriheten har også her en grense,
27 den skal ikke misbrukes til å sette ulike religiøse grupper opp mot hverandre.

28

29 Religion- og livssynsorganisasjoner spiller en viktig rolle i samfunnsveven. De skaper
30 tilhørighet og mening.

31

32 Vi vil ha en stabil og forutsigbar finansiering av tros- og livssynssamfunnene. En forutsetning
33 for en livssynsåpen politikk er at den baseres på likebehandling mellom tros- og
34 livssynssamfunnene og er i overensstemmelse med menneskerettighetene.

35

36 **Partiet Sentrum vil:**

- 37 ● arbeide for at tilstedeværelse under trossamfunns ritualer og samlinger inngår som
- 38 en naturlig del av skolens allmenndannelse
- 39 ● sikre tiltak som fremmer tros- og livssynsdialog
- 40 ● videreføre trossamfunnsloven med dagens støtteordninger til tros- og
- 41 livssynssamfunn
- 42 ● sikre likeverdige tilbud på tros- og livssynsområdet i alle sektorer
- 43 ● stille krav til universell utforming av trossamfunnenes bygninger, og opprette et fond
- 44 for å dekke noe av utgiftene knyttet til dette
- 45 ● Støtte felles seremonirom som enkelt kan tilpasses forskjellige tros- og
- 46 livssynssamfunn ved gravlunder

- 1 • Understreke betydningen av å ha bredt sammensatt og lett tilgjengelig
2 livssynsbetjening på viktige samfunnsinstitusjoner, som sykehjem, sykehus, forsvar
3 og høyere utdanning
4

5 Den norske kirke

6 Den norske kirke er landets største trossamfunn og medlemsorganisasjon, og er en
7 samfunnsinstitusjon som går utover rollen som trossamfunn.

8
9 Den har oppgaver de andre trossamfunnene ikke har. Den har et grunnlovsfestet nærvær
10 over hele landet, forvalter størsteparten av landets middelalderbygninger, og den inngår i
11 beredskap og kriseteam de fleste steder. I enkelte sammenhenger utgjør også Den norske
12 kirke et bindeledd mellom mennesker av annen trostilhørighet og deres respektive
13 livssynsbetjening på offentlige institusjoner. Partiet Sentrum vil utrede muligheten for egne
14 offentlige støtteordninger spesifikt knyttet til enkeltoppgaver, særlig knyttet til vedlikehold av
15 verneverdige kirkebygg.

16
17 Sjømannskirken møter nordmenn i utlandet og skaper sosiale og kulturelle møtesteder der
18 folk er. Også i dag bidrar kirken med samfunnsbyggende innsats på mange områder
19 innenfor familievern, samtalehjelp, barnehager, eldreomsorg og rusomsorg.

20

21 **Partiet Sentrum vil:**

- 22 • videreføre Den norske kirke som en grunnlovsforankret folkekirke
- 23 • sikre en forutsigbar finansiering som oppfyller statens forpliktelser til å understøtte
24 Den norske kirkes mulighet til å være en landsdekkende folkekirke
- 25 • utrede med sikte på å innføre særskilte støtteordninger for vedlikehold av kirkebygg
26 med vernestatus
- 27 • sikre en forutsigbar tildeling til Sjømannskirken

28 2.10 Lære hele livet

29 Dannelse for en bærekraftig framtid

30 Partiet Sentrum vil sette mennesker og bærekraft først, også i utdanningssystemet. Vi må
31 sikre at alle elever, lærlinger og studenter, fra 1. klasse til høyere utdanning, tilegner seg den
32 kompetansen som er nødvendig for å fremme bærekraftig utvikling. I det ligger blant annet å
33 fremme menneskerettigheter, likestilling, og en freds- og ikkevoldskultur, både i barn og
34 unges egen skolehverdag, og som sentrale temaer i opplæringen.

35 Utdanning er en grunnleggende menneskerettighet og en av de viktigste faktorene for å
36 forebygge utenforskap. Partiet Sentrum mener en inkluderende og rettferdig utdanning, som
37 fremmer muligheter for livslang læring for alle, derfor må sikres. Partiet Sentrum vil arbeide
38 for at oppvekst og opplæring skal være i tråd med barns grunnlovsfestede rettigheter, og
39 etter FNs Barnekonvensjon. Barnekonvensjonen stiller krav til innholdet i utdanningen, og
40 understreker barn og unges rett til medvirkning. For å lykkes med dette arbeidet, må barns
41 rettigheter ivaretas, både i barnehagen, grunnskolen og den videregående skolen.

1 Kjennskap og forståelse for vår felles nasjonale og internasjonale kulturarv og tradisjoner,
2 mangfold og respekt for den enkelte, øving i kritisk tenkning og miljøbevissthet er særlig
3 viktig for elevenes dannelsesprosess. Barn og unge er både lokale, nasjonale og globale
4 borgere, og må utdannes til å kjenne både rettighetene og pliktene dette medfører.

5 Globale miljøutfordringer og ny teknologi krever modige og kompetente unge som kan ta
6 initiativ til endringer og være med på å utvikle nye løsninger og tankesett. I en
7 internasjonalisert verden vil vi at dannelsesprosjektet i skolen handle om fellesskap, sosial
8 rettferdighet og kultur- og livssynsforståelse. Skolen må trekke inn nye metoder og
9 opplæringsprogrammer som støtter en bærekraftig utvikling, lokalt og globalt.
10 Kunnskapsutviklingen må preges av en kunnskapsbasert og bred forståelse av kreativ
11 tenkning innen alle fagområder.

12 Partiet Sentrum støtter det verdimeslige utgangspunktet for all opplæring, slik det er definert
13 i Opplæringslovens §1.1:

14 *«... Opplæringa skal byggje på grunnleggjande verdiar i kristen og humanistisk arv*
15 *og tradisjon, slik som respekt for menneskeverdet og naturen, på åndsfridom,*
16 *nestekjærleik, tilgjeving, likeverd og solidaritet, verdiar som òg kjem til uttrykk i ulike*
17 *religionar og livssyn og som er forankra i menneskerettane...»*

18 Samarbeid mellom skole og hjem er en grunnleggende forutsetning for et vellykket skoleløp.
19 Barn og unge har rett til å bli hørt i alle saker som angår dem selv. Involvering av foresatte i
20 elevenes skolehverdag, samt systematikk og ressurser for å sikre at elever og foresattes
21 innspill følges opp er derfor viktig.

22 Partiet Sentrum vil organisere dagens barnehage og skole slik at den rette kompetansen når
23 det enkelte barn i hele landet vårt.

24 **Partiet Sentrum vil:**

- 25 ● sette strengere krav til omsorgs, lærings- og arbeidsmiljøet for barn og elever
- 26 ● sikre gode rammebetingelser og godt arbeidsmiljø for ansatte i skole og barnehage
- 27 ● sørge for at innholdet i formålsparagrafen får reell plass i skolehverdagen
- 28 ● øke fokuset på kultur-, religions- og livssynsdialog i læreplanen
- 29 ● kreve at kommuner må kunne bevise at de oppnår Opplæringslovens krav hvis de i
- 30 sine budsjett skal bevilge under gjennomsnittsutgiften pr elev i den offentlige skolen
- 31 ● sikre tilgjengelig og god kommunikasjon mellom skole og hjem, samt elevers og
- 32 foresattes medvirkning i skolehverdagen

33 **En skole for alle**

34 Partiet Sentrum vil ha en inkluderende og rettferdig skole for alle. Uavhengig av
35 funksjonsevne, tilhørighet, bakgrunn eller familiens ressurser, har alle barn og unge lik rett til
36 å utvikle seg og lik rett til utdanning. Vi vil sørge for at grupper som i dag har stort frafall i
37 skolen, eller havner utenfor arbeidslivet raskt etter utdanning, best mulig kan mestre eget liv
38 og være aktive deltakere i skole, arbeid og samfunnsliv. Partiet Sentrum vil at det etableres
39 et lag rundt barnet/ungdommen med tverrfaglig og tverretattlig kompetanse når det er behov
40 for det. En barnehage eller skole som verdsetter mangfold vil anerkjenne barnets stemme og

1 foreldrenes medvirkning. Mangfold krever også mangfoldig kompetanse. Det må derfor i
2 større grad åpnes opp for at flere fagprofesjoner skal få plass i dagens barnehage og skole.

3 Opplæringslovens fokus på livsmestring må styrkes i undervisning og i organisering av
4 opplæringen. For å motarbeide alle former for diskriminering må CRPD ligge til grunn for
5 organisering av all opplæring i grunnskole og videregående skole i Norge. Barnehager,
6 skoler og øvrige utdanningsinstitusjoner må være universelt utformet.

7 God tilpasset opplæring, spesialundervisning (individuell tilpasset opplæring) og bruk av
8 hjelpemidler er midler for å realisere barns rett til utdanning. Når vi skaper god tilpasset
9 opplæring, bidrar vi til å utvikle barnets fulle potensial. Utdanningen må sette barnet i
10 sentrum, og den må ta høyde for at alle barn har forskjellige evner og behov med å være
11 inkluderende.

12 Dagens og fremtidens skole må rustes for å bedre ivareta unge som strever med psykisk
13 helse, samfunnets rammer og forventninger. Skolen skal representere mangfold og være
14 inkluderende. Den må ivareta en større bredde av erfaringer og forutsetninger. For å få det
15 til må det lyttes til elevene og legge til rette for medvirkning.

16 **Partiet Sentrum vil:**

- 17 ● at barnets beste skal være et grunnleggende hensyn ved alle handlinger som berører
18 barn, slik det slås fast i FNs barnekonvensjon. Dette gjelder også når rammer for
19 skolen og barnehagen som helhet legges, og når det tas beslutninger som påvirker
20 barn.
- 21 ● sikre at barn og unges stemme skal høres i alle skolens aktiviteter og organer
- 22 ● sikre at mennesker med nedsatt funksjonsevne på lik linje med andre er faglig-sosialt
23 og kulturelt inkludert i skole og barnehage, og får lik tilgang til det fysiske miljøet,
24 transport, informasjons- og kommunikasjonsteknologi
- 25 ● sørge for at brukerstyrt personlig assistent (BPA) blir et reelt likestillingsverktøy for
26 alle som har et assistansebehov i barnehage, grunnskole og videregående skole
- 27 ● at alle skoler og undervisningslokaler skal være universelt utformet
- 28 ● sikre at tilgjengelig teknologi, digitale løsninger og faglig tilpasning må benyttes for å
29 oppnå inkludering og høy læringsmotivasjon
- 30 ● at alle kommuner og fylkeskommuner skal jobbe systematisk med "laget rundt
31 barnet"
- 32 ● sikre at elever med funksjonsnedsettelse får oppfylt sin lovfestede rett til
33 inkluderende undervisning, tilpasset opplæring og spesialundervisning
- 34 ● sette av tilstrekkelige midler til å realisere planen «Veikart. Universelt utformet
35 nærscole 2030»
- 36 ● sette av tilstrekkelige midler for at digitale læremidler skal være universelt utformet
- 37 ● at alle med nedsatt funksjonsevne skal ha lik mulighet til å velge barnehage, skole og
38 utdanning, det innebærer å bygge ned barrierer for mennesker med
39 funksjonsnedsettelser

40 **Mobbing og skolevegring**

41 Partiet Sentrum vil legge vekt på viktigheten av å skape et trygt og støttende læringsmiljø for
42 alle barn og unge. Vi anerkjenner at mobbing er en alvorlig hindring for en slik visjon, og

1 forplikter oss til å bekjempe dette problemet gjennom konkrete, målrettede tiltak. Mobbing
2 ødelegger for den enkeltes *rett til* trygghet og tilhørighet i utdanningssystemet, og derfor
3 kreves det en proaktiv tilnærming for å forebygge, identifisere, og håndtere
4 mobbesituasjoner. Det må fremmes en kultur med respekt og forståelse blant elever og
5 pedagogisk personale. Arbeidet med å forebygge og bekjempe mobbing starter allerede i
6 barnehagen. Vårt mål er å sikre at alle barn og unge, uansett bakgrunn eller funksjonsevne,
7 har like muligheter til å lære, vokse og trives i den norske skolen. Ved å adressere mobbing,
8 styrker vi grunnlaget for en utdanning som fremmer livslang læring og muligheter for alle.

9

10 Partiet Sentrum anerkjenner skolevegring som et voksende problem. Vi vil tilby støttende
11 tiltak og tilpasninger for de som står overfor utfordringer med å delta i skolehverdagen, for å
12 sikre at ingen elever blir stående utenfor. Partiet Sentrum er opptatt av å forhindre frafall i
13 skolen. Det er bekymring rundt stadig økning av ufrivillig skolefravær, økende mistriivsel og
14 mobbing. Samtidig ser vi at det er fallende resultater på faglige måloppnåelser, og økningen
15 av elever som går ut av grunnskolen uten grunnskolepoeng er bekymringsfull.

16

17 Kampen mot fravær og frafall må sees i sammenheng med tidlig innsats og tett oppfølging
18 av det enkelte barn, og dette arbeidet må starte allerede i barnehagen. Gode relasjoner og
19 en bevisst og målrettet pedagogikk som tar hensyn til det enkelte barns initiativ og
20 engasjement er viktige forutsetninger. Barn må få være barn, og det må legges vekt på
21 lekens betydning. Dette må også videreføres når barna starter i 1.klasse.

22

23 Videre er det viktig at barnehagen og skolen har kunnskap og kompetanse innen ulike
24 former for diagnoser. En pedagog kan avdekke barns vansker ved å observere og sette inn
25 tiltak som gir barnet mulighet til å lære på sine egne premisser. Tidlig innsats er nødvendig
26 og gjøres via helhetlig kartlegging og tilrettelegging som skal være i tråd med barnets beste.
27 Kartleggingen vil igjen gi grunnlag for tilpasning av omgivelsene og
28 undervisningssituasjonen for å skape et utviklingsfremmende miljø for barnet eller eleven.
29 Voksenpersoner og omgivelsene rundt barnet bør kompensere for alle de vanskene som er
30 avdekket, og støtte opp om barnets ressurser.

31

32 God klasseledelse, gode og trygge relasjoner, et barnehage- og skolemiljø som fremmer
33 helse, trivsel og læring er grunnsteinene som vil forebygge ulike former for fravær og frafall.

34

35 **Partiet Sentrum vil:**

36

- 37 ● Sikre opplæring for skolens personell i håndtering og forebygging av mobbing, i tillegg til barns rettigheter som er nedfelt i Barnekonvensjonen.
- 38 ● at alle som arbeider rundt barnet/ungdommen er kjent med deres rettigheter i FNs barnekonvensjon og FNs konvensjon om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne, og legger disse til grunn i sitt undervisningsarbeid. Kompetansetiltak om dette må tilbys.
- 39 ● styrke barnehagens rolle i å legge grunnlaget for inkludering, sosial kompetanse og forebygging av mobbing.
- 40 ● forhindre skolevegring gjennom tidlig identifisering og støttende tiltak
- 41 ● sikre et samarbeid mellom skole, helsevesen og familier for å tilby fleksible og individuelt tilpassede opplæringsløsninger og psykososial støtte, for å motivere elever tilbake til skolen og forebygge langvarig fravær.

47

- 1 ● Bekjempe mobbing ved å satse mer på kompetanseheving av skolens personale,
2 øke støtten til organisasjoner som arbeider mot mobbing, etablere beredskapsteam
3 mot mobbing i alle kommuner, samt satse mer på sosialpedagogisk rådgivning og
4 miljøarbeidere på skoler med store utfordringer i læringsmiljøet
- 5 ● Etablere skolekulturer som fremmer respekt og inkludering, hvor alle elever føler seg
6 trygge og verdsatt, gjennom daglig dialog og aktiviteter som styrker fellesskapet.
- 7 ● Forsterke skolenes ansvar for å oppdage og respondere på mobbing, ved å
8 tilrettelegge for klare kommunikasjonskanaler mellom elever, lærere, fagfolk og
9 foreldre.
- 10 ● Oppmuntre til elevmedvirkning i utviklingen av en trygg skolehverdag, hvor elevers
11 ideer og forslag til et bedre skolemiljø tas på alvor og implementeres.
- 12 ● Fremme samarbeid mellom hjem og skole i å skape et trygt læringsmiljø, ved å
13 arrangere regelmessige samarbeidsmøter og styrke dialogen rundt elevens velferd.
- 14 ● Utvikle veiledninger for skolene om effektiv håndtering av mobbesituasjoner, som
15 legger vekt på enkeltpersoners og fellesskapets ansvar uten å foreskrive faste
16 programmer.
- 17 ● Støtte forskning på innovative og fleksible metoder for å bekjempe mobbing, som kan
18 tilpasses skolens unike behov og kultur, og som fremmer positiv sosial interaksjon.

19 Privatskoler

20 Partiet Sentrum ønsker å ivareta foreldres rett til å velge alternativ grunnskoleopplæring for
21 sine barn, ved å sikre tilskudd til ideelle privatskoler basert på alternativ pedagogikk eller
22 livssyn. Eiere av privatskoler som får offentlig støtte skal fortsatt ikke kunne ta ut utbytte.
23 Privatskoler skal være underlagt offentlig oppfølging og kontroll for å unngå segregering,
24 polarisering og fremmedgjøring.

25

26 **Partiet Sentrum vil:**

- 27 ● ivareta foreldres rett til å velge alternativ grunnskoleopplæring for sine barn, ved å
28 sikre tilskudd til friskoler basert på alternativ pedagogikk eller livssyn
- 29 ● at friskoler skal garanteres tilskudd som svarer til 85 prosent av
30 gjennomsnittsutgiftene per elev i den offentlige skolen
- 31 ● sikre privatskoler fullverdig finansiering av spesialundervisning
- 32 ● at eiere av friskoler ikke skal kunne ta ut utbytte

33 Barnehagen

34 Barnehagen er viktig for barne- og familieliv, for likestilling, for sosialisering og for
35 integreringsarbeidet. Omsorg er livsnødvendig, og en av barnehagens fire lovpålagte
36 oppgaver. Kunnskap om de aller yngste barna og deres særlige behov for omsorg, trygghet
37 og tilknytning som basis for livet må styrkes i utdanninger for yrker i barnehagen, og få økt
38 oppmerksomhet av myndigheter og forskningsmiljøer.

39

40 **Partiet Sentrum vil:**

- 41 ● at barnehagebarn blir kjent med et mangfold av kulturbakgrunner og livssyn
- 42 ● sikre lekens sentrale plass i barnehagen og øke forståelsen for at barnehagens
43 skoleforberedende oppgave ivaretas gjennom barnehagens pedagogikk, ikke ved
44 tilpasning til skolens pedagogikk og planer

- 1 • styrke barnehagelærernormen slik at en barnehagelærer/pedagogisk leder ikke skal
- 2 ha ansvaret for mer enn seks barn under tre år og tolv barn over tre år
- 3 • arbeide for et kompetansesystem for barnehagen som sikrer barnehagelærere og
- 4 fagarbeidere etter- og videreutdanning.
- 5 • at kartlegging av barnehagebarns språkferdigheter og andre forhold bare gjøres når
- 6 det er nødvendig for å ivareta barnets spesielle behov
- 7 • styrke støtte- og integreringsordninger som veileder barnefamilier med asyl- og
- 8 minoritetsbakgrunn og som erfarer hindringer i å sende barn i barnehagen
- 9 • arbeide for at alle barn får mulighet til barnehageplass i nærmiljøet
- 10 • at alle barnehager skal ha barnehagelærere med spesialpedagogisk kompetanse
- 11

12 Grunnskolen

13 Når fem- og seksåringer begynner i skolen, skal de møte en skole som er tilpasset dem.
14 Pedagogikken for skolestarterne må hente «det beste fra to tradisjoner», altså barnehage og
15 skole, slik intensjonen var da seksårsreformen kom. Barnas lek må være et sentralt element.
16 Barnehage, skole, og skolefritidsordning har alle hver sin egenart og hver sine oppgaver
17 som skal ivaretas. Samarbeid mellom institusjonene er viktig for ivaretagelse av barna.

18
19 Lærere og skoleledere må rustes for en av de viktigste oppgavene i samfunnet vårt gjennom
20 grunnutdanning og videreutdanning, med særlig vekt på sosial- og spesialpedagogisk
21 kompetanse. For å sikre at barn og unge får den støtten de trenger, må det åpnes for andre
22 yrkesgrupper i skolen. Når barn og unge har behov for kompetanse fra flere instanser, må
23 arbeidet med «laget rundt barnet» være systematisk, både på kommunalt, fylkeskommunalt
24 og statlig nivå. Ulike fagmiljøer skal være lett tilgjengelige, slik at de kan bidra inn med sin
25 kompetanse i tide.

26
27 Alle trenger å få dekket sine grunnleggende behov – det gjelder både fysiologiske behov,
28 behov for sikkerhet og trygghet, for tilhørighet og kjærlighet og behov for å bli verdsatt og for
29 å verdsette seg selv. Elever med funksjonsnedsettelse har ikke spesielle behov, men kan
30 trenge tilpasninger i skolehverdagen for å få dekket de samme grunnleggende behovene
31 som alle andre.

32
33 Den norske skolen skal tilstrebe mangfold og fleksibilitet i undervisnings- og
34 vurderingsformer for å sikre at alle elever opplever mestring, tilhørighet til skolen og
35 motivasjon for læring. Opplæring som er tilpasset den enkeltes evner og forutsetninger er
36 grunnlaget for et inkluderende læringsmiljø. Skolene må sikres ressurser til å ta i bruk både
37 analoge og digitale læremidler. Lærerne må selv kunne velge pedagogiske virkemidler i
38 egen undervisning.

39
40 Partiet Sentrum mener at utdanningssystemet må baseres på en likeverdighet mellom det
41 yrkesfaglige og det akademiske utdanningsløpet. Vi ønsker å inkludere flere praktiske fag og
42 undervisningsmetoder i grunnskoleopplæringen, noe som i større grad vil forberede elevene
43 også for et mulig yrkesfaglig studieløp.

44

1 Alle barn må sikres rett til å gå på sin nærscole. Ved behov for skjerming eller tilrettelegging
2 utover det som er mulig å få til i en ordinær klasse, må foreldre ha rett til å velge alternative
3 opplæringsformer eller plass i spesielt tilrettelagte klasser/ skoler.

4
5 PPT må sikres uavhengighet på kommunalt nivå slik at ikke kommuneøkonomi kan sette
6 føringer for den tilrettelegging som anbefales for det enkelte barn. Individuelle
7 opplæringsplaner skal gjenspeile barnets reelle oppfølgingsbehov, og beskrive også de
8 utfordringene som ikke prioriteres å arbeide med. Dette for å sikre en felles forståelse av
9 barnets faglige og sosiale utfordringer hos skole og hjem, samt på tvers av faglærere og
10 overgang til nytt klasstrinn.

11
12 Økningen i ufrivillig skolefravær og økning i elever og foreldre som melder om manglende
13 mestring av skolehverdagen er bekymringsfull. Det må anerkjennes at ufrivillig skolefravær
14 ofte har sammenheng med manglende faglig- eller sosial mestring på skolen, og tiltak må
15 legge til rette for et godt samarbeid mellom skole og hjem.

16 17 **Partiet Sentrum vil:**

- 18 ● innføre en helt ny pedagogikk for 1. trinn i tråd med intensjonen i seksårsreformen,
19 der sosial trygghet, språk og praktiske ferdigheter styrkes gjennom fri lek og
20 voksenstyrte aktiviteter som er tilpasset de yngste barnas behov og nivå
- 21 ● redusere krav til stillesitting, teoretisk kunnskap og fokus på prestasjoner de første
22 skoleårene, slik at alle barn kan mestre felles aktiviteter, styrke selvtillit og selvfølelse
23 og unngå tidlige nederlag og utenforskap
- 24 ● Kommuner må kunne bevise at barnets beste er ivaretatt og at de oppnår
25 Opplæringslovens krav hvis de i sine budsjett skal bevilge under 90% av
26 gjennomsnittsutgiften pr elev i den offentlige skolen
- 27 ● Sikre at det etableres et lag rundt eleven med tverrfaglig og tverretattlig kompetanse
- 28 ● formalisere, styrke og gi myndighet til koordinatoren for barn og ungdom med
29 funksjonsnedsettelse som har behov for tjenester og bistand fra flere instanser
- 30 ● etablere en nasjonal enhet for kompetanseheving av koordinatorene
- 31 ● sikre og styrke Statped gjennom god organisering og finansiering. Statped må ha en
32 tydelig plass i tjenestekjeden rundt barnet
- 33 ● innføre et mer utviklingsorientert vurderingssystem, med mer konkret tilbakemelding
34 på utviklingsområder, mer faglig dialog med eleven og mindre bruk av tallkarakterer
- 35 ● gi alle barn og ungdom rett til å gå på sin nærscole
- 36 ● sikre retten til spesialundervisning gjennom å forbedre finansieringen av
37 spesialundervisning og tilretteleggingstiltak
- 38 ● individuelle opplæringsplaner skal gjenspeile elevens reelle behov, uavhengig av
39 tilgjengelige ressurser. Og inkludere gap-analyse som beskriver behov, tilgjengelig
40 støtte og måloppnåelse
- 41 ● styrke pedagogisk-psykologisk tjeneste (PPT) i kommunen og fylkeskommunen med
42 både ressurser og kompetanse, sikre PPTs faglige uavhengighet og sørge for at
43 tjenesten får en tydeligere og mer aktiv plass i tjenestekjeden rundt barnet
- 44 ● at alle barnehager, skoler og SFO skal ha en PPT-kontakt som bidrar inn med
45 forebyggende veiledning av de ansatte, både på systemnivå og individnivå
- 46 ● sikre at spesialundervisning gis av ansatte med spesialpedagogisk kompetanse

- 1 • sikre kvalifiserte fagfolk til eleven under hele skoleløpet for de som trenger
- 2 assistanse og/eller spesielt tilrettelagt undervisning, eksempelvis logoped,er,
- 3 audiopedagoger og tegnspråklige lærere
- 4 • at alle nærskoler kan tilby en base eller grupperom for de med nevrodiveerse
- 5 diagnoser og at det finnes kvalifisert personell til å drive disse
- 6 • sammen med forskningsmiljøer og kommuner i distriktene, utvikle systemer og
- 7 samarbeidsmodeller som styrker kommunenes kompetanse og kapasitet på
- 8 skoleeiernivået til beste for barn og unge i barnehage og skole
- 9 • at skolen fra første til fjerde trinn skal være leksefri
- 10 • stanse bruk av PISA-testene og andre nasjonale eller regionale prøver som brukes
- 11 for sammenligning og rangering av skoler og kommuner
- 12 • beholde nasjonale prøver som kartleggingsprøver, med tilhørende verktøy for å løfte
- 13 den enkelte eleven. Resultatene på prøvene skal ikke offentliggjøre
- 14 • sikre elevers rett til språkutvikling på tegnspråk, alternativt supplerende
- 15 kommunikasjon (ASK) og samisk
- 16 • innføre tegnspråk som valgfag på ungdomsskolen
- 17 • gjenopprette grunnskoletilbud i form av internat/ botilbud med tegnspråkundervisning
- 18 for døve barn og unge
- 19 • utdanne flere tegnspråklige lærere og tegnspråktolker
- 20 • at døve/hørselshemmede barn skal ha lovfestet rett til fullverdig undervisning på sitt
- 21 eget morsmål, dvs. tegnspråk
- 22 • sikre god tilgang på opplæring i tegnspråk for familien til personer som kommuniserer
- 23 med tegnspråk
- 24 • styrke kompetansen om barnehagepedagogikk blant grunnskolelærere
- 25 • stille krav til pedagogisk kompetanse for daglig ledelse av SFO
- 26 • at barn fra offentlige skoler og skoler regulert etter friskoleloven skal ha samme
- 27 økonomiske betingelser for deltakelse i SFO
- 28 • videreføre spesialpedagogikk som et obligatorisk fag i lærerutdanningen
- 29 • gi alle nyutdannede lærere i barnehage, grunnskole og videregående skole rett til
- 30 kvalifisert veiledning de to første årene av sin første lærerjobb, med nasjonale krav til
- 31 omfang, rammer, og kompetanse hos veilederne
- 32 • hindre frafall av elever med praktiske egenskaper og interesser gjennom mer praktisk
- 33 orienterte kompetansemål, både i praktisk- estetiske fag og i tradisjonelt teoretiske
- 34 fag

35 Videregående opplæring

36 Et inkluderende og trygt skolemiljø krever systematisk innsats, både på det fysiske og det
37 psykososiale området. Det kreves stadig ny kompetanse for å ta i bruk kreative
38 læringsformer og varierte undervisningsmetoder. Et mangfold av egenskaper og
39 kompetanse er et gode for både den enkelte og for samfunnet.

40
41 Elever og lærlinger skal utfordres og støttes i å utvikle seg ut fra egne premisser, uansett
42 funksjonsevne, bakgrunn og interesser. En bred dekning av både praktiske, estetiske og
43 teoretiske fag i hele skoleløpet og gode yrkesfaglige fagtilbud er viktige virkemidler for å
44 ivareta dette. Det må tilbys alternative læringsarenaer for mestring, for elever som har behov
45 for det. Gjennom å oppnå kombinasjonskompetanse med samtidig oppnåelse av fagbrev og

1 studiekompetanse kan vi i større grad forhindre unge fra å falle fra og havne permanent
2 utenfor arbeidslivet.

3

4 Det må sikres at mennesker med nedsatt funksjonsevne på lik linje med andre får tilgang til
5 det fysiske miljøet, til transport, og til informasjons- og kommunikasjonsteknologi.
6 Videregående skoler skal være universelt utformet.

7

8 Dagens fraværsgrense er firkantet og urettferdig. Den rammer spesielt hardt elever med
9 kronisk sykdom, psykisk sykdom og nedsatt funksjonsevne. Det finnes flere legitime grunner
10 til å være borte fra skolen, og alt kan ikke dokumenteres. Partiet Sentrum vil erstatte dagens
11 fraværsgrense med et system som viser den enkelte elev, lærer og rektor tillit, og gir
12 mulighet til å følge opp bekymringsfullt skolefravær på en konstruktiv måte.

13

14 Mangelen på tilrettelagte boliger nær skoler og universiteter begrenser de
15 utdanningsmulighetene som er tilgjengelige for bevegelseshemmede. Uten passende boliger
16 i nærheten av ønsket utdanningsinstitusjon, blir det ofte umulig for mange å studere der de
17 ønsker. For å sikre like muligheter, er det nødvendig med en systematisk tilnærming til
18 bygging og tilpasning av boliger som møter behovene til bevegelseshemmede.

19

20 Fokus på grønn innovasjon må inkluderes i opplæringen. Dette innebærer at skolen
21 gjennom fagene skal sette et tydelig søkelys på miljø, samfunn, teknologi og innovasjon.

22

23 **Partiet Sentrum vil:**

- 24 ● at inntaksordningene i videregående opplæring i størst mulig grad gir alle elever
25 likeverdige muligheter til å velge utdanningsprogram og skole ut fra evner og
26 interesser
- 27 ● beholde muligheten for å gå videregående utdanning over fire år og videreføre
28 mulighet til et påbyggingsår
- 29 ● sikre et mangfold av karriererådgivere som gjenspeiler elevenes bakgrunn og behov
- 30 ● legge til rette for mer praktisk undervisning
- 31 ● fjerne dagens fraværsgrense
- 32 ● utvikle et bedre system for oppfølging av bekymringsfullt skolefravær
- 33 ● utsette fristen for oppmelding til privatisteksamen til lengre ut i semesteret og sikre
34 mulighet for å melde seg opp til eksamen i fag man har fått undervisning i samme
35 semester
- 36 ● at skoler og lærlingeplasser settes i stand til å sikre at elever med
37 funksjonsnedsettelse får oppfylt sin lovfestede rett til inkluderende undervisning,
38 tilpasset opplæring og spesialundervisning
- 39 ● arbeide for et reelt skolevalg ved at det legges til rette for hybler tilrettelagt med
40 universell utforming
- 41 ● styrke samarbeidet mellom skole og næringsliv, blant annet gjennom Ungt
42 Entreprenørskap
- 43 ● sikre et mangfold av karriererådgivere i ungdomsskolen og videregående skole, som
44 gjenspeiler elevenes bakgrunn og behov
- 45 ● styrke yrkesfagene og yrkesfaglig retning i videregående skole
- 46 ● styrke finansieringen av lærlingordningen for å øke antall lærlingplasser
- 47 ● etablere særskilte støtteordninger for næringslivet for inkludering av lærlinger med
48 nedsatt funksjonsevne

- 1 • videreutvikle den Yrkesfaglige veien (Y-veien) slik at elever med godkjent fagbrev gis
2 muligheter til å gå videre til høyere utdanning, ved at de regnes som generelt
3 studieforberedte.
- 4 • styrke samarbeidet mellom skole og næringsliv med tanke på innovasjon og
5 entreprenørskap

7 Sårbare overganger

8 Mange barn og unge tenker negativt om fremtiden. Norge har en høyere andel unge som
9 ikke er i arbeid eller utdanning sammenlignet med gjennomsnittet i OECD-landene, og har
10 også et økende antall unge uføre. Vi trenger å snu denne utviklingen. Vi må bygge kapasitet
11 hos de unge slik at alle kan erfare mestring, livshåp og få mot til å gå ut i skole- og
12 arbeidsliv. Barnehagene, skolene og utdanningsinstitusjonene er viktige arenaer for mestring
13 og læring.

14
15 Partiet Sentrum vil opprettholde og styrke den norske/nordiske samfunnsmodellen med
16 arbeid for alle, der alle skal kunne leve av sin inntekt. Veien til arbeid for alle starter i skolen
17 og i utdanningsinstitusjonene. Disse må være tilrettelagt slik at de møter de unges
18 utfordringer. Dette er spesielt viktig for de med spesielle utfordringer, eksempelvis
19 ungdommer med en funksjonsnedsettelse som har behov for tilrettelegging.

20
21 I dag opplever norske barn mange overganger: Mellom hjemmet og barnehagen, mellom
22 barnehagen og skolen, mellom småtrinnet og mellomtrinnet, mellom mellomtrinnet og
23 ungdomstrinnet, mellom ungdomstrinnet og videregående, mellom skolen og læretid
24 (yrkesfag), mellom videregående og universitet/høyskole/Forsvaret/yrkeslivet, osv. Derfor
25 ønsker vi i Partiet Sentrum å sette søkelyset på de sårbare overgangene og stå for politiske
26 løsninger som sikrer at det er kontinuitet og helhet i utdanningsløpene. Har en ungdom
27 spesielle utfordringer, må det bli sørget for at overgangene planlegges og forberedes godt.
28 De utfordringene en ser på ett nivå i utdanningsløpet må forebygges når en skal over til
29 neste nivå. Vi ser at det er et behov for at alle disse overgangene trenger å tilpasses ut fra
30 barna og ungdommene sine behov, jfr. Barnekonvensjonen og CRPD. Barnets beste, retten
31 til å bli hørt og til medvirkning, og retten til utdanning i trygge omgivelser, er særlig viktige
32 stikkord i denne sammenheng. Det trengs trygge voksne som ser, lytter og anerkjenner
33 gjennom hele oppveksten.

34 35 **Partiet Sentrum vil:**

- 36 • At alle barn og elever skal oppleve å mestre overganger mellom skoler og
37 barnehager slik at de føler seg trygge og ivaretatt
- 38 • At skolene har minst en sosiallærer med kvalifikasjon i sosialt arbeid. Vi ønsker også
39 flere ansatte med miljøterapeutisk kompetanse.
- 40 • Sørge for at kunnskap om eleven og eventuelle utfordringer vedkommende har, blir
41 formidlet mellom aktørene på de ulike nivå i utdanningsløpet. Det må sikres gjennom
42 systemer og formaliserte prosedyrer. Tilfeldigheter og uriktige påstander må unngås.
- 43 • Behov for hjelpemidler og spesiell tilrettelegging må følge eleven og planlegges godt
44 slik at det ikke oppstår brudd i utdanningsløpet som følge av for dårlige
45 forberedelser.

- 1 • At det blir lagt til rette for at de unge blir forberedte på sentrale prinsipper i det de
2 møter på neste trinn i utdanningsløpet og i arbeidslivet.
- 3 • La mobbing, utrygge skolemiljø og manglende tilpasset opplæring sanksjoneres imot,
4 rettet mot skoleeier som har ansvaret for at barn og unge sin rett til et trygt og godt
5 skolemiljø skal ivaretas. I Sverige har Barn- og Elevombudet mulighet til å legge
6 skoler som ikke stopper mobbing et krav om skadeerstatning som tilfaller de utsatte.
7 Statsforvalteren kan i dag ilegge kommuner i Norge dagbøter/tvangsmulkt som
8 betales til staten. BEO:s olika beslut (skolinspektionen.se)
- 9 • Ungdomstrinnet deles i en teoretisk og en praktisk del med fleksible overganger.
10 Bedre tilpasset opplæring med muligheter for mer praktisk undervisning. Sikre at alle
11 elevene opplever mestring og ikke utenforskap.
- 12 • Redusere timetallet på småtrinnet og mellomtrinnet.
- 13 • Videreutvikle ordninger som "Studier med støtte" og gjøre det landsdekkende. NAV
14 og kommunene tar ansvaret for at dette skal være et lavterskeltilbud.
- 15 • Når elever bytter skole (trinn eller flytting) må informasjon om elevene være riktig og i
16 tråd med elevenes rett til privatliv.
- 17 • Antall skoleplasser på de ulike utdanningsprogrammene bør være skoleeier sitt
18 ansvar og ikke de enkelte skolene sitt ansvar, slik at flest mulig elever får muligheten
19 til å søke vgs. på sin nærmeste skole.
- 20 • Det er viktig at skolene har anledning til å kjøpe oppdatert undervisningsmaterieell og
21 ansette lærere og fagpersoner med nødvendig kompetanse. Dette bør være et statlig
22 ansvar og ikke avhengig av budsjettene i de enkelte kommunene/fylkeskommunene.

23 Studentvelferd, forskning og høyere utdanning

24 Høyere utdanningssektoren (UH-sektoren) er en viktig nøkkel til omstilling for at Norge og
25 verden skal nå FNs bærekraftsmål. UH-sektoren bidrar med forskning, utdanning og
26 formidling av forskningsbasert kunnskap til alle deler av samfunnet. Kunnskap er en av
27 nøklene til et verdig liv for individet, og en bærekraftig fremtid for samfunnet.

28 I dag er det behov for å gjøre den kunnskapen som universiteter og høyskoler har mer
29 tilgjengelig. Mennesker i alle aldre og situasjoner ønsker å benytte seg av tilbudet om
30 høyere utdanning, både innen- og utenlands. Det er derfor viktig at vi har et tilbud om høyere
31 utdanning som tar høyde for nettopp dette, ved å tilrettelegge for at alle som ønsker det skal
32 kunne ta høyere utdanning; uansett hvem man er og hvilken livssituasjon man er i.

33 Partiet Sentrum mener det er et behov for mer variasjon i UH-sektoren. I dagens
34 styringsregime av universitetene og høyskolene er det for få mekanismer som åpner for
35 differensiering i sektoren, og det oppfordres i liten grad til ulikhet. Dette bør gjøres med
36 tanke på å utvikle høy kvalitet i utdanning, forskning og formidling innenfor områder der
37 institusjonene har særlig gode forutsetninger for å oppnå det.

38 Det bør etterstrebes en styringsstruktur, særlig med tanke på regelverk, som er mer
39 oversiktlig og mindre inngripende enn tilfellet er i dag. Det bør vises tilbakeholdenhet med å
40 begrense institusjonenes handlingsrom uten at dette er nøye vurdert som formålstjenlig og
41 nødvendig i tråd med utredningsinstruksen.

1 Utdanningsinstitusjonene har selv det primære ansvaret for kvalitet og relevans på
2 læringsutbytte til alle sine utdanninger. For høy grad av sentral detaljstyring av
3 utdanningenes innhold kan ha en negativ effekt på institusjonenes arbeid med pedagogisk
4 og faglig utvikling, og dermed potensielt på kvalitetsarbeidet. Utdanningen vi tilbyr i Norge,
5 samt den utdanningen nordmenn tar i utlandet, må kvalitetssikres for å sikre at den
6 investeringen man gjør ved å ta høyere utdanning fører med seg de personlige- og
7 samfunnsmessige godene som forventes.

8 I tillegg til å utdanne studenter, har akademia også et særlig ansvar for å finne løsninger på
9 de utfordringene som preger verden i dag og i fremtiden. FNs bærekraftsmål krever
10 nyskapende løsninger, og da må vi legge til rette for at akademia kan bidra med den
11 kunnskapen de har og tilegner seg ved videre forskning.

12 **Partiet Sentrum vil:**

- 13 ● øke og utvide studiestøtten til 12 måneder, og knytte studiestøtten til 1,5 ganger G
14 (grunnbeløpet i folketrygden)
- 15 ● at studenter med barn skal ha rett på 12 måneders studiestøtte knyttet til 2G
- 16 ● at studenter med nedsatt funksjonsevne skal ha rett på 12 måneders studiestøtte
17 knyttet til 2,5 G
- 18 ● videreføre gratisprinsippet i høyere utdanning
- 19 ● at alle universiteter og høyskoler skal være universelt utformet
- 20 ● sikre alle, uansett funksjonsvariasjon og utviklingshemming, får oppfylten retten og
21 muligheten for høyere utdanning
- 22 ● bygge videre på erfaringene fra pilotprosjektet ved VID vitenskapelige høgskole i
23 Stavanger, for å sikre alle utviklingshemmede som ønsker det får sikret retten til
24 høyere utdanning i tråd med bestemmelsene i CRPD
- 25 ● sikre studenter med nedsatt funksjonsevne med assistansebehov tilgang på
26 assistanse gjennom funksjonsassistanse eller BPA
- 27 ● øke dekningsgraden på studentboliger for å sikre lik tilgang til høyere utdanning
- 28 ● sørge for at alle nye studentboliger er universelt utformet
- 29 ● legge frem en stortingsmelding om studenthelse, med formål om å finne tiltak som
30 svarer til funnene i ulike undersøkelser om studenter
- 31 ● styrke studenters helse- og velferdstilbud for å sikre gode forebyggende og
32 behandlende tiltak i tilknytning til studiestedet
- 33 ● tilby gratis norskkurs til alle internasjonale studenter som studerer ved norske
34 utdanningsinstitusjoner
- 35 ● redusere det samlede styring- og rapporteringstrykket fra overordnede myndigheter
36 med sikte på å styrke virksomhetenes autonomi
- 37 ● at bredden i samfunnsoppdraget til UH-sektoren må reflekteres i styringssystemet
- 38 ● utredes hvordan man best kan stimulere ulike institusjonsprofiler, uavhengig av
39 dagens institusjonskategorier
- 40 ● tydeliggjøre at det er en styrke med universiteter, høyskoler og fagskoler med ulike
41 profiler og faglige tyngdepunkt som utfyller hverandre og ivaretar regionene på en
42 god måte
- 43 ● evaluere strukturreformen innen høyere utdanning og åpne for et større mangfold
44 innen UH-sektorens institusjonsstruktur

- 1 ● sørge for mulighet for å etablere egne profesjonshøgskoler, enten som selvstendige
- 2 høgskoler eller som University College i samarbeid med et større universitet
- 3 ● at kommuner og regioners prioriteringer for samarbeidet om UH-sektorens
- 4 samfunnsoppdrag vektlegges
- 5 ● vil styrke fagskolene og legge til rette for at fagskoleutdanning kan inngå i en
- 6 bachelorgrad ved en samarbeidende høgskole eller et universitet.
- 7 ● innføre en mer oversiktlig ordning for godkjenning- og autorisasjon av utdanning tatt i
- 8 utlandet
- 9 ● utvikle en nasjonal strategi med tiltak for å sikre tilgang til og mangfold ved høyere
- 10 utdanningsinstitusjoner, og ikke ha lovverk som hindrer innvandrere eller andre
- 11 minoritetsgrupper tilgang på høyere utdanning
- 12 ● sikre at funksjonshemmede og kronisk syke studenter ved universitet og høyskoler
- 13 har reell brukermedvirkning
- 14 ● legge til rette for utenlandsstudier, men samtidig sørge for at Norge har tilstrekkelig
- 15 utdanningskapasitet for ulike yrkesgrupper
- 16 ● styrke muligheter for høyere utdanning i distriktene
- 17 ● utvikle mer treffsikre opptakskriterier og metoder til attraktive studier enn karakterer
- 18 alene
- 19 ● gi studenter rett til dagpenger eller en tilsvarende kompensasjonsordning ved
- 20 permittering fra deltidsjobb
- 21 ● innføre en nasjonal kollektivrabatt for studenter på minimum 50 % som er uavhengig
- 22 av alder, bosted og studiested
- 23 ● bedre lønnsprogresjonen og startlønna for stipendiater
- 24 ● utvikle en generell norm for belønning av undervisning på linje med forskning og
- 25 publisering
- 26 ● stille krav om studentdeltagelse i flere prosjekter som er finansiert av Norges
- 27 forskningsråd
- 28 ● sørge for tettere samarbeid mellom myndigheter og forskningsmiljøer for å bidra til
- 29 kunnskapsbaserte beslutninger og beredskap
- 30 ● videreutvikle og etablere kritisk infrastruktur for forskning og overvåking.
- 31 ● fremme arbeidsdeling mellom aktørene innen forskning for å ta vare på, videreutvikle
- 32 og etablere nye fagmiljø og kompetanseområder
- 33 ● forsterke samarbeid mellom næringer, myndigheter og forskningsmiljøer
- 34 ● stimulere norske forskere til internasjonalt samarbeid og til å søke forskningsmidler
- 35 på internasjonale arenaer styrke koordineringen mellom nasjonale og internasjonale
- 36 forskningsprogrammer
- 37 ● bruke bilaterale forskningsavtaler til å fremme forskningskvalitet, bidra til utvikling og
- 38 kunnskapsdeling, og til å åpne markeder for norsk næringsliv
- 39 ● likebehandle private og offentlige aktører innen sektoren
- 40 ● fremme fleksible undervisningsformer i høyere utdanning, med tanke på hel- og
- 41 deltidsstudier, campus- og fjernstudenter, digitalt og fysisk nærvær
- 42 ● gi forskningsmiljøene gode og forutsigbare rammebetingelser for fri forskning med
- 43 fokus på klima og bærekraft
- 44 ● sikre at forskningsresultater, særlig knyttet til klima og bærekraft, gjøres lettere
- 45 tilgjengelig for folk utenfor fagmiljøene

1 2.11 Barnevernet

2 Barnevernet skal sikre at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse
3 og utvikling, får nødvendig hjelp, omsorg og beskyttelse til rett tid. Barn og unge skal møtes
4 med trygghet, kjærlighet og forståelse, og alle barn og unge skal få gode og trygge
5 oppvekstvilkår.

6
7 Tillit i befolkningen er viktig for å nå fram til de som har behov for hjelp i vanskelige
8 livssituasjoner. Mange er redde for å komme i kontakt med barnevernet. For barn og familier
9 som ikke får hjelp til riktig tid, kan konsekvensene være store. Dette rammer
10 enkeltmennesker, men får også store samfunnsmessige omkostninger.

11
12 Vi må arbeide aktivt for å øke den generelle tilliten til barnevernet, og ha særskilt fokus på
13 økt mangfoldskompetanse og menneskerettighetsperspektiver.

14
15 Det er nødvendig å anerkjenne det verdifulle arbeidet barnevernet utfører og arbeide for å
16 styrke ressursene og kompetansen i feltet. Det er høy utskiftning i barnevernfeltet og mange
17 er utbrent etter noen år i førstelinja.

18
19 Tidlig intervensjon er avgjørende for å forebygge vansker senere i livet, og vi bør utforske
20 tverrfaglige lavterskeltilbud i alle kommuner for å tilby en helhetlig tilnærming til barnevernet.

21
22 Partiet Sentrum ser nytten og viktigheten av at det finnes private aktører i barnevernet og
23 ønsker inngåelse av langsiktige avtaler med ideelle organisasjoner. Vi ønsker mindre bruk
24 av kommersielle plasser i institusjonsbarnevernet, men anerkjenner aktørenes muligheter for
25 å gi fleksible og skreddersydde tilbud. Medleverturnus tilsier færre voksne å forholde seg til,
26 noe som kan gi barna større trygghet og stabilitet.

27
28 Det er viktig at ansatte innehar spesialisert kompetanse innenfor flerkulturell forståelse og
29 menneskerettigheter, og respekterer og verdsetter mangfoldet av kulturelle, språklige og
30 religiøse bakgrunner. Familielivet bør prioriteres høyt, spesielt med tanke på at Norge har
31 opplevd flere domfellelser i menneskerettighetsdomstolene i Haag de siste årene. Derfor er
32 det avgjørende å styrke kompetansen innen flerkulturell forståelse i barnevernet. En
33 tilnærming som tar hensyn til brukernes kultur, er avgjørende for å oppnå tillit og reell
34 endring.

35
36 Med økt kommunalt ansvar etter barnevernsreformen følger økt finansieringsansvar og økte
37 egenandeler ved bruk av statlige tiltak som spesialiserte fosterhjem, institusjon, akutttiltak og
38 senter for foreldre og barn. Mange kommuner har store utfordringer med å finansiere
39 forebyggende tiltak når høyere egenandeler skal dekkes. Partiet Sentrum mener at
40 økonomiske hensyn ikke skal være til hinder for at barn og unge gis tilbud de er i behov av.

41
42 Mangel på fosterhjem og statlige tiltak som institusjonsplasser er et stort problem for mange
43 kommuner med plasseringsalternativer langt unna hjemkommunen. Det er behov for et
44 tettere og mer helhetlig samarbeid mellom Bufdir/Bufetat og kommunene for å oppnå bedre
45 helhetlige tjenester.

46

1 Fosterhjem

2 Kommunenes økte ansvar for fosterhjem innebærer at barnevernet har ansvar for all
3 oppfølging og veiledning av fosterhjemmene. Partiet Sentrum vil jobbe for at alle som bor i
4 fosterhjem skal ha trygge, gode og stabile rammer. Det er viktig med et godt samarbeid
5 mellom barneverntjenesten og fosterhjemmet. Fosterforeldrene må settes i best mulig stand
6 til å ivareta omsorgsoppgaven gjennom veiledning, kompetanseheving og gode
7 rammebetingelser.

8
9 Fosterhjemmenes rettigheter er styrket gjennom forskrift, men mangler fortsatt
10 fullkompensasjon for tapt opptjening av tjenestepensjon. Fosterhjemmenes viktige arbeid må
11 anerkjennes med likeverdige og forutsigbare lønnsrammer. For å kunne gi målrettede og
12 tilpassede tiltak er det viktig med en grundig helsekartlegging av barna før plassering.

13
14 Den store mangelen på egnede fosterhjem gjør at mange barn må vente lenge i
15 beredskapshjem eller institusjon, med usikkerhet om hvor de skal flytte videre. Ifølge
16 barneombudet vegrer barneverntjenestene seg for å flytte barn ut av dårlige
17 omsorgsbetingelser fordi de mangler gode alternativer. Halvparten av barn som bor i
18 fosterhjem har opplevd å måtte flytte minst én gang.

19
20 Kommunale botiltak som frivillig hjelpetiltak er lite benyttet for unge under 18 år. Det mangler
21 gode botilbud til unge som ikke får eller ønsker et fosterhjem, men som heller ikke har behov
22 for et institusjonstilbud. For eldre ungdom kan det være ekstra krevende å etablere gode og
23 tette relasjoner i en ny familie. Høy alder øker derfor sannsynligheten for at de må flytte ut av
24 eget nærmiljø til en institusjon.

25
26 Mangel på gode ettervernstiltak gjør også at noen blir boende i institusjoner lenger enn
27 ønskelig, eller at de ikke får den oppfølgingen de trenger etter utflytting.

28
29 Vi må ha mer fokus på barnas menneskerettigheter, inkludert deres rett til egen identitet,
30 opprinnelse, kultur og etnisitet. Fosterhjem bør forpliktes til å sikre at barnets religiøse og
31 kulturelle bakgrunn opprettholdes, og at informasjon om dette blir ivaretatt i praksis.

32

33 Institusjonsbarnevernet

34 Noen barn og unge trenger spesialisert hjelp som en institusjon kan tilby. Institusjonstilbud er
35 i dag i stor grad det siste tiltaket som gis etter at en rekke andre tiltak har vært prøvd og har
36 mislyktes. Barna må sikres et godt, sammenhengende og likeverdig tilbud, uavhengig av om
37 institusjonen de bor på er statlig, kommunal eller privat.

38
39 Utdanning og arbeid er viktig for å motvirke marginalisering og utenforskap. Ni av ti som har
40 bodd på institusjon, har ikke fullført videregående opplæring når de fyller 21 år.

41
42 Rusproblemer hos barn i institusjon bør i likhet med rusproblemer hos voksne defineres som
43 et helseproblem og ikke som atferdsvansker som skal løses med barneverntiltak. Barn og
44 unge med omfattende, skadelig og langvarig rusmisbruk må få tilgang på den samme
45 ekspertisen som de voksne. Ansvar for spesialisert rusbehandling må flyttes fra
46 barnevernet til helsetjenesten. Ruskompetansen må likevel beholdes og styrkes på alle
47 barnevernsinstitusjoner for å gi god hjelp til barn og unge med rusproblematikk.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48

Partiet Sentrum vil:

- styrke kommunens lavterskeltilbud og primærforebyggende arbeid gjennom lovfesting av retten til foreldreveiledningstilbud og tverrfaglig tidlig hjelp for å hindre utvikling av problematferd og omsorgssvikt.
- vektlegge brukermedvirkning både på individ og på systemnivå.·innføre kunnskap om tegn på omsorgssvikt, vold og overgrep som obligatorisk pensum for alle studieretninger som omhandler arbeid med barn og unge.
- at nyutdannede i barneverntjenesten skal ha tilgang til regelmessig prosess-og saksveiledning, samt fast veileder det første året.
- jobbe for at barnehager og skoler skal ha ansatte med barnevernfaglig kompetanse.
- øke satsingen på å utdanne barnevernsansatte i evidensbaserte veiledningsmetoder. Utdanningene skal telle som kompetanse og gi studiepoeng.
- at barnevernsutdanningen må tilpasses slik at den gir tilstrekkelig opplæring i det praktiske arbeidet.
- innføre helsekartlegging som hjelpetiltak.
- styrke barnevernets flerkulturelle kompetanse
- øke rekrutteringen av fosterfamilier, også med innvandrerbakgrunn.
- at barneverntjenestens plikt til å samarbeide med fosterforeldre skal nedtegnes i fosterhjemsavtalen med tilhørende plan for oppfølging.
- innføre kompensasjon for tapt opptjening av tjenestepensjon for fosterforeldre
- at kommunenes egenandeler for fosterhjem, institusjonsplasser og andre statlige tiltak i barnevernet bør reduseres og sees i forhold til prisen kommunen står overfor på relevante alternativer.
- videreutvikle samarbeid på tvers av stat og kommune for å sikre sårbare barn og familier god hjelp.
- at unge voksne i barnevernet skal få nødvendig hjelp og støtte i overgangen fra fosterhjem og institusjon til en selvstendig voksentilværelse.
- utrede muligheten for å bruke kommunale botiltak for barn hvor barnevernet har overtatt omsorgen.
- at alle barnevernsinstitusjoner skal tilknyttes et spesialisthelseteam som følger opp barnas behov og som gir veiledning til de ansatte.
- at alle barn på institusjon som har rett til det skal sikres en individuell plan.
- at barn og unge som oppholder seg på institusjon skal ha likeverdige muligheter for skolegang.
- at det regelmessig skal føres felles tilsyn på tvers av barnevern, helsetjenester og skole for barn som bor på institusjon.
- at ansvaret for den tverrfaglige helsekartleggingen flyttes fra Bufetat til helseforetakene.
- at ansvaret for spesialisert rusbehandling flyttes fra barnevernet til helsetjenesten.
- det skal etableres nødvendig rehabiliterende lavsikkerhetstilbud, flere langtid-og sikkerhets tilbud i psykisk helsevern for barn og unge.
- at det skal utarbeides nasjonale føringer for ettervern for å sikre et likeverdig og faglig godt tilbud
- sikre at økt ressursbehov hos det kommunale barnevernet, som følge av Barnevernreformens lov- og ansvarsendringer, kompenseres gjennom økte statlige overføringer

1 2.12 Rom for alle: Boligpolitikk

2 Alle har behov for et trygt og godt sted å bo. En egnet bolig er derfor en sentral del av
3 velferdspolitikken. Bolig må, sammen med helse, utdanning og inntektssikring, forankres som
4 den fjerde av velferdspolitikkenes pilarer.

5 Kommunenes rolle i boligpolitikken må styrkes vesentlig. Det gjelder både det tradisjonelle
6 boligsosiale arbeidet, og etablering av et sterkere leiemarked, spesielt i byene.

7 Kommunene og ideelle boligstiftelser kan sammen skape en tredje boligsektor i form av en
8 offentlig styrt, ideell utleiesektor av betydelig størrelse, i likhet med den danske allmenne
9 boligsektoren. Dette kan i større grad enn i dag tilby boliger som blir sett på som permanente
10 hjem, med stabile leieforhold, lang leietid, rimelig husleie og mulighet for å påvirke egen
11 leilighet.

12 Kommuner må bidra med grunn til rimelige og varige utleieboliger. Staten må bidra til
13 finansieringen. Dette vil ikke være til hinder for fortsatt privat boligbygging og eierskap, men
14 skape et mer balansert marked.

15 En styrket utbygging av studentboliger vil også bidra til å dempe presset fra boligmarkedene i
16 byene.

17 Det boligsosiale arbeidet er for svakt lovforankret. Det fører til at det nedprioriteres i
18 kommunene opp mot andre lovpålagte oppgaver. Samtidig er det blandede erfaringer med
19 boligsosialt arbeid i kommunene, og det må derfor utredes en «best practice» som setter
20 rammene for måloppnåelse og fremgangsmåte for offentlig boligpolitikk.

21 Dårlige boforhold kan særlig for barn være starten på en marginaliseringsprosess. Sosial
22 bærekraft i boligpolitikken handler om å ta boligsosiale hensyn i kommunal planlegging.
23 Husbankens låneordninger må understøtte dette.

24 **Partiet Sentrum vil:**

- 25 ● satse på utviklingen av en tredje boligsektor med ideelle boligstiftelser for ikke-
26 kommersiell boligutleie
- 27 ● ha en vesentlig styrket utbygging av studentboliger, for å lette presset på boligprisene
28 i byene.
- 29 ● sikre Husbanken gode rammer til startlån og åpne for at førstegangsetablerere kan få
30 startlån. Ungdom skal også være en av Husbankens prioriterte målgrupper.
- 31 ● vurdere reduksjon av kravet til egenkapital på 15 %.
- 32 ● ta i bruk virkemidler og modeller som kombinerer eie og leie.
- 33 ● stimulere kommunene til å regulere tomter der det kan bygges mindre boenheter.
- 34 ● lovfeste retten til en egnet bolig for vanskeligstilte.
- 35 ● ta initiativ til en nasjonal reform av den kommunale boligsektoren, med tanke på å
36 styrke vanskeligstiltes rett til en verdig bolig.
- 37 ● videreføre statlige bidrag til områdesatsinger som løfter bo- og oppvekstmiljø i
38 levekårsutsatte lokalmiljøer
- 39 ● videreutvikle private utleieboliger med rett til kommunal tilvisning eller tildeling slik at
40 flere kan sikres en stabil og trygg boform gjennom langsiktige avtaler.

- 1 ● sikre at rammene til heistilskuddet i Husbanken er tilstrekkelige.
- 2 ● stimulere til nye boformer for eldre.
- 3 ● at husleieloven må sikre botrygghet og overkommelige leiepriser
- 4 ● at norsk boligpolitikk skal være i tråd med konvensjonen for økonomiske, sosiale og
- 5 kulturelle rettigheter. Retten til bolig må nedfelles i norsk lov.
- 6 ● at kommunene ikke skal ha adgang til å ta gjengs leie i kommunale utleieboliger, ei
- 7 heller utbytte fra kommunale boligforetak. Kommunale foretak som driver med
- 8 boligutleie skal ikke være en inntektskilde for kommunene.
- 9 ● at norske boligeiere må ha et stabilt kostnadsnivå med forutsigbare skatte- og
- 10 avgiftsregler.
- 11 ● tydeliggjøre retningslinjene for kommunalt tilsyn av private utleieaktører
- 12 ● innføre egne regler for huslån til enslige og enslige forsørgere, for at det skal være en
- 13 reell mulighet å eie egen bolig, som lavere egenandel og høyere skattefradrag på lån.
- 14 ● at trygdeytelser som barnebidrag og barnetillegg skal regnes som inntekt ved søknad
- 15 om boliglån.
- 16 ● at bostøtte skal være en reell sosial utjevner, og reguleres i takt med boligpriser og
- 17 renteøkning.
- 18 ● at bostøtte, garantier og finansiering økes slik at alle med nedsatt funksjonsevne gis
- 19 mulighet til å eie egen bolig ved å ha tilgang til disse ordningene uansett hvor de bor i
- 20 landet og lokalt kostnadsnivå

21 2.13 Inkluderende arbeidsliv

22 Partiet Sentrum vil opprettholde og styrke den norske samfunnsmodellen, med arbeid for
23 alle, partssamarbeid, små forskjeller og der alle skal kunne leve av sin inntekt.

24 Arbeidsmarkedet har lav ledighet og et stort behov for arbeidskraft. Samtidig står over 600
25 000 mennesker i arbeidsfør alder utenfor arbeidslivet. Arbeidsinkludering er et samspill
26 mellom ulike aktører i ulike sektorer. Om lag halvparten av arbeidskraftreserven oppgir
27 helseproblemer som den største barrieren mot å komme i jobb. Nesten like mange oppgir
28 lav utdanning.

29 Dyktige fagarbeidere er avgjørende for at vi skal klare fremtidige utfordringer, og med det
30 opprettholde gode velferdsordninger. Det er viktig å sikre nok læreplasser slik at arbeidslivet
31 får den kompetansen det har behov for.

32 Arbeid og aktivitet har en helsefremmende effekt og er et viktig utgangspunkt for å for å
33 oppleve mestring og en meningsfull hverdag. Det er behov for lavterskeltilbud i alle
34 kommuner som gir muligheter for en gradvis tilknytning til arbeidslivet, som for eksempel
35 Fontenehus.

36 Partiet Sentrum mener det er viktig at Norge prioriterer innsats for å redusere andelen unge
37 som verken er i arbeid, under utdanning eller opplæring. Vi må ha et særskilt fokus på unge
38 med helseutfordringer og uten videregående opplæring.

39 **Partiet Sentrum vil:**

- 40 ● sikre mer forutsigbare rammevilkår og lengre rammeavtaler for tiltaksarrangører

- 1 ● vektlegge kvalitet i anbudskonkurranser, og legge til rette for flere mindre kontrakter
- 2 slik at en bredde av virksomheter kan delta
- 3 ● styrke tilskuddet til arbeidsgiver som rekrutterer fra grupper uten tilknytning til
- 4 arbeidslivet
- 5 ● lovfeste ordningen med funksjonsassistanse i arbeidslivet i folketrygdloven og at
- 6 ordningen finansieres ved en overslagsbevilgning.
- 7 ● integrere arbeid i behandlings- og oppfølgingstilbud
- 8 ● innføre en jobbgaranti for utviklingshemmede som kan og vil jobbe etter endt
- 9 skolegang
- 10 ● sikre tilstrekkelig tilgang til arbeidsforberedende trening (AFT)
- 11 ● at lærekandidatordningen må forbeholdes utviklingshemmede og andre med vedtak
- 12 om spesialundervisning.
- 13 ● stimulere til å øke antall VTAO- og VTO- plasser og dekke behovet
- 14 ● at lønnstilskudd til arbeidsgivere må opprettholdes og styrkes
- 15 ● sikre arbeidsplasser, arbeidsrettede aktiviteter og dagtilbud for alle
- 16 ● lovfestet rett til arbeid og arbeidsrettet aktivitet
- 17 ● styrke ordningen med funksjonsassistanse i arbeid, ordningen må rammefinansieres
- 18 ● sikre retten til arbeid for de ureturnerbare asylsøkerne fram til retur blir mulig
- 19 ● arbeide for at døve skal ha likeverdig tilgang til arbeidslivet
- 20 ● øke rammen for tilskuddsordningen for sosiale entreprenører
- 21 ● fortsette trepartssamarbeidet om lønnsoppgjør og andre arbeidsvilkår
- 22 ● Sikre tilgang til deltidsstillinger når det er nødvendig ut fra den enkelte ansattes
- 23 funksjonsnivå og behov.
- 24 ● ha en nasjonal handlingsplan for flere lærlingeplasser, med en garanti for
- 25 lærlingeplass
- 26 ● fjerne arbeidsgiveravgiften på lærlingeplasser
- 27 ● at fylkeskommunen dekker nødvendig tilleggskursing til språk og andre behov i hele
- 28 lærlingeløpet for å sikre fullføring
- 29 ● øke andelen heltidsstillinger i helse og omsorgstjenesten. Jobbe mot ufrivillig deltid.
- 30 ● øke rammen til tilskuddsordningen til lavterskeltilbud som Fontenehuset og
- 31 Fontenehus Norge
- 32 ● legge til rette for at flere eldre kan stå lenger i jobb
- 33 ● hindre løsarbeid og sosial dumping som skjer ved at reelle lønnstakere defineres
- 34 som selvstendige

35 Arbeidslivskriminalitet

36 Svart arbeid undergraver arbeidsmarkedet og uthuler velferdssamfunnet vårt gjennom
37 unndragelse av skatter og avgifter. For den enkelte som kjøper eller utøver svart arbeid
38 innebærer det også stor strafferettslig risiko, samt at rettigheter som garanti, reklamasjon,
39 pensjon og sykepengar går tapt.

40
41 Også offentlig sektor er utsatt for arbeidslivskriminalitet. Engasjement fra privatpersoner,
42 næringslivet, fagorganisasjoner og myndighetene er avgjørende for å få satt kriminelle ut av
43 spill og eliminere svart arbeid og annen arbeidslivskriminalitet.

44
45 Håndverkerbransjen er klar i sitt ønske om at ROT-fradrag (skattefradrag for kjøp av
46 håndverkertjenester i private hjem) vil være et målrettet tiltak i kampen mot svart arbeid. Ved

1 å gi gode insentiver til å velge hvitt arbeid fra dem som etterspør tjenesten, vil man kunne
2 sikre handelskjeder som skjer innenfor lovlige og regulerte former.

3

4 Også i andre bransjer kan tilsvarende skattefradrag innføres gjennom et tilsvarende ROS-
5 fradrag for tjenester i hjemmet som renhold, omsorg og serviceoppdrag som f.eks.
6 hagearbeid mv.

7

8 Arbeidslivskriminalitet har grenseoverskridende utfordringer. Lovverket både nasjonalt og
9 internasjonalt må være i takt med utviklingen innen bransjene for raskere å demme opp for
10 nye områder og metoder for arbeidslivskriminalitet.

11

12 **Partiet Sentrum vil:**

- 13 ● ha strengere straffer for arbeidskriminalitet
- 14 ● at norske og utenlandske aktører må få like konkurranse- og arbeidsvilkår
- 15 ● ha allmenngjort lønn i risikoutsatte bransjer (minstelønnsatser)
- 16 ● sikre bedre samhandling mellom offentlige tilsynsetater i arbeidsmarkedet, for
17 eksempel gjennom Fair Play og A-krimsentrene.
- 18 ● innføre skattefradrag (ROT og ROS-fradrag) i alminnelig inntekt for private skattytere
19 som et ledd i kampen mot svart arbeid

20 2.14 En likeverdig offentlig helsetjeneste

21 Mennesker må bli sett, hørt og forstått som hele mennesker i møte med helsetjenesten. Folk
22 er mer enn en diagnose. Partiet Sentrum vil ha en likeverdig offentlig helsetjeneste i Norge,
23 og bremse utviklingen av de sosiale forskjeller i helse. Når det offentlige tilbudet svekkes ser
24 flere seg nødt til å tegne privat helseforsikring, eller kjøpe andre tilbud ved siden av det
25 offentlige, tilgjengelig bare for de med råd til det. Partiet Sentrum vil at det offentlige
26 helsevesenet skal være godt nok for alle, slik at helse ikke blir en arena for sosial ulikhet.

27 Vi har store utfordringer med helsekøer i Norge. Partiet Sentrum vil arbeide for å styrke
28 kapasiteten og bedre organisering i det offentlige helsevesenet.

29 Balansegangen mellom et helhetlig offentlig tilbud og private bidrag har blitt preget av
30 veksling mellom høyresidens og venstresidens ideologiske slagsider. Partiet Sentrum
31 ønsker en balansert velferdsmiks, hvor frivilligheten og til en viss grad også kommersielle
32 foretak får bidra til å redusere helsekøene, men hvor det offentlige helsevesenet får beholde
33 kontrollen.

34 Tilstrekkelig og kompetent personell er avgjørende for at sykehus og kommuner skal kunne
35 tilby helse- og omsorgstjenester av god kvalitet. De seneste årene har det blitt et større
36 press på personellet i helse- og omsorgstjenestene. Norge står, i likhet med andre land,
37 overfor store utfordringer med tilgang på personell fram mot 2040.

38 Det psykiske helsetilbudet må forsterkes, sammen med habilitering- og rehabiliteringsfeltet.
39 Det vil gi pasientene et bedre tilbud, og redusere bruken av en kostnadskrevende
40 spesialisthelsetjeneste.

41 **Partiet Sentrum vil:**

- 1 ● Styrke kapasiteten i det offentlige helsevesenet
- 2 ● Forbedre samt endre organiseringen av helsevesenet
- 3 ● At tilbakemeldinger fra pasienter samles systematisk og brukes aktivt i lokalt
- 4 forbedringsarbeid for å sikre kvalitet i tjenestene.
- 5 ● fjerne egenandelene for alle til og med 20 år.
- 6 ● Fryse egenandelstaket i helsevesenet på dagens nivå.
- 7 ● sikre helse- og omsorgsarbeidere anstendige arbeidsforhold
- 8 ● arbeide for nasjonale retningslinjer for overganger mellom barne- og voksenavdeling
- 9 på sykehus

10 Fastlegeordningen

11 Fastlegene står pasientene nærmest – der de bor. Fastlegeordningen er selve ryggraden i
12 helsetjenesten og svært populær i befolkningen. Fastlegene har høy arbeidsbelastning og
13 fastlegeordningen er under press med store rekrutteringsutfordringer. Portvaktfunksjonen
14 som fastlegene har er en vesentlig forutsetning for at spesialisthelsetjenesten slik vi kjenner
15 den skal overleve. Det er veldokumentert at det å ha en fast lege å forholde seg til, sparer
16 spesialisthelsetjenesten for mange unødvendige henvisninger. Partiet Sentrum vil styrke
17 fastlegeordningen.

18

19 **Partiet Sentrum vil:**

- 20 ● øke bevilgningene til allmennlegetjenesten
- 21 ● Øke rammen til fastlegeordningen for å gi fastlegene mer tid til hver pasient og mer
- 22 tid til å holde seg faglig oppdatert. Beholde knekkpunktet på 1000 pasienter.
- 23 ● innføre modeller tilsvarende Tromsømodellen, hvor basistilskuddet for
- 24 næringsdrivende fastleger økes med 60%, etableringstilskudd til kjøp av etablert
- 25 praksis, eget ALIS-tilskudd, og kommunal «sykeforsikring for fastleger» i hele landet.
- 26 ● Øke bevilgningene til legevakt og etablere rammer for hvor mye legevaktarbeid
- 27 fastleger kan pålegges. Innføre en større grad av fast ansatte legevaktsleger som
- 28 kan avhjelpe belastningen på fastlegene.
- 29 ● Sikre at kommuneoverlegene har tilstrekkelig store stillinger.
- 30 ● arbeide for å opprette et kunnskapsbasert, enkelt tilgjengelig psykisk lavterskeltilbud i
- 31 kommunene, særlig for unge
- 32 ● Innføre krav til helprivate allmennlegetjenester om rapportering om virksomheten og
- 33 aktiviteten til nasjonale registre, og stille krav om at disse virksomhetene må
- 34 kommunisere med den offentlige helsetjenesten.
- 35 ● Fjerne krav om legeattest ved helsemessige årsaker til skolefravær.

36

37 Kommunehelsetjenesten

38 En velfungerende kommunehelsetjeneste over hele landet er en nøkkel til å få
39 spesialisthelsetjenesten til å fungere. Det er også en svært viktig instans for å bedre
40 livskvaliteten til innbyggere over hele landet. Dessverre er dette tilbud som ofte utsettes for
41 kutt når kommuneøkonomien er dårlig. Som følge av samhandlingsreformen har
42 kommunehelsetjenesten i tillegg fått stadig flere oppgaver, uten at det har fulgt med midler
43 og tilgang på faglig personell til å løse disse oppgavene. Det å komme tidlig hjem etter
44 spesialistbehandling kan være et gode for mange pasienter, men det forutsetter at

1 grunnleggende oppfølging er på plass. Mange kommuner er for små til å tiltrekke seg
2 nødvendig kompetent personell.

3

4 Samhandlingsreformen har hatt en positiv målsetting om å flytte fokus fra å reparere til å
5 forebygge, og å flytte relevante oppgaver ut fra svært dyr spesialisthelsetjeneste til relativt
6 sett mindre kostnadskrevene kommunehelsetjeneste. Dessverre har ikke verken
7 ressurstilgang, kompetanse eller kapasitet i kommunehelsetjenesten økt i samme omfang
8 som oppgaveoverføringene. Norske kommuner er også svært forskjellige, og i mindre og
9 avsidesliggende kommuner er det ikke alltid mulig å få tak i spesialisert
10 kommunehelsetjeneste på alle felt. Det må derfor gjøres en realistisk gjennomgang av
11 samhandlingsreformen for en mer hensiktsmessig arbeidsfordeling mellom
12 spesialisthelsetjenesten og primærhelsetjenesten. Da må man eventuelt være villig til å flytte
13 ressurser for en bedre tjenesteyting.

14 Skriv sammen disse to

15

16 Kommunehelsetjenesten har en særskilt rolle i forebyggende arbeid. Jo flere vi kan hjelpe
17 før behovet er så akutt at det må videreføres spesialisthelsetjenesten, jo bedre. Kommunene
18 må få støtte til å få på plass gode og tilgjengelige lavterskeltilbud innen psykisk helse,
19 rehabilitering, fysioterapi og lignende.

20

21 **Partiet Sentrum vil:**

- 22 ● Arbeide for strukturer som gjør at også små kommuner har tilgang på spesialisert
23 helsepersonell i kommunehelsetjenesten
- 24 ● Påse at kommunene får friske midler til å løse oppgavene, dersom nye oppgaver
25 overlates til kommunehelsetjenesten
- 26 ● Arbeide for at forebyggende helsearbeid, særlig innen psykisk helse, får et løft i
27 kommune-Norge. Jo flere vi holder friske, jo færre må behandles.
- 28 ● gjennomføre en evaluering av samhandlingsreformen og spesielt se på ansvars- og
29 oppgavefordeling mellom spesialisthelsetjenesten og kommunen med utgangspunkt i
30 hva det er realistisk at kommunene kan ha kompetanse på
- 31 ● Stimulere til fremtidige organiseringer av den kommune allmennhelsetjenesten der
32 fastlegene samarbeider tettere med psykolog, sykepleier, fysioterapeut og andre
33 relevante yrkesgrupper
- 34 ● arbeide for at lavterskeltilbud for ungdom som har opplevd vold, overgrep og
35 trakassering skal være tilgjengelige for alle uansett funksjonsevne

36 **Spesialisthelsetjenesten**

37 Spesialisthelsetjenesten skal sikre innbyggerne i hele landet likeverdige spesialiserte
38 helsetjenester av høy kvalitet. Grunnleggende sykehusfunksjoner skal så langt som mulig
39 finnes innenfor overkommelig reiseavstand i hele landet, men noen tjenester er så avanserte
40 at de må samles i færre sentra, for å sikre kompetansen.

41

42 Spesialisthelsetjenesten bør ikke nedbygge sengetall slik at alle pasienter må skrives ut
43 tidlig. Flytting mellom ulike sykehus bør unngås hvis det ikke er nødvendig for å få mer
44 spesialisert kompetanse og behandling. Kort liggetid er ikke nødvendigvis god behandling,
45 og pasienten må i størst mulig grad slippe å forholde seg til stadig nye personer i

1 behandlingskjeden. Organisering av behandling og omsorg må ikke forutsette at alle har
2 noen som kan passe på dem i subakutfaser.

3

4 **Partiet Sentrum vil:**

- 5 ● styrke det offentlige helsevesenet som bærebjelken i å tilby likeverdige helsetjenester
- 6 til hele landet
- 7 ● bevare velfungerende lokalsykehus og legge til rette for fordeling av
- 8 spesialistoppgaver mellom sykehusene, basert på etablerte fagmiljøer
- 9 ● ha et palliativt team i alle kommuner og sikre familier tett oppfølging også under
- 10 venteperioden
- 11 ● sikre familiers rett til å velge om man ønsker å tilbringe den siste delen av livet
- 12 hjemme, i barnehospice eller på sykehus
- 13 ● sikre at alle helseregioner har tilbud om barnehospice

14 **Helseorganisering og finansiering**

15 Etter at sykehusene ble organisert i helseforetak, har vi endt opp med en styrings- og
16 ledelsesmodell innen spesialisthelsetjenesten som er lite egnet for å holde fokus på
17 pasienten og de overordnede verdiene som bør være styrende for helsevesenet.

18

19 Dagens organisering og finansiering av spesialisthelsetjenesten viser tydelig "New Public
20 Management" (NPM) sin tilkortkommenhet. En kvantitativ, bedriftsøkonomisk tilnærming til
21 drift av sykehus har bl.a. ført til et system med stor vekt på telling av et utall indikatorer, der
22 inntrykket dessverre ofte er at man har lett for å vektlegge det som er enklest å telle, framfor
23 det som er viktigst. Partiet Sentrum frykter at helseprofesjonenes fokus på pasienten er
24 under press i dagens helsevesen. Det finnes gode alternativ til New Public Management.

25

26 Organiseringen av spesialisthelsetjenesten må basere seg på tillit, demokrati og
27 medbestemmelse, ikke bare måling og kontroll. Utvikling bør drives fram av innbyggernes
28 behov og ansattes kompetanse, fagprofesjonenes rolle på gjenreises.

29

30 Helseforetaksmodellen har også ført til at nye sykehusbygg finansieres gjennom
31 helseforetakets driftsmidler, og dermed oftest medfører store kutt i behandlingstilbudet.
32 Samtidig bygges nye sykehus med for få sengeplasser, for få rom, og for lav kapasitet –
33 blant annet fordi investeringen må dekkes inn av overskudd i driften. Dette til tross for at
34 behovet for helsetjenester stadig øker, i takt med at befolkningen blir eldre. Partiet Sentrum
35 mener at Staten bør i større grad bidra med egne investeringsmidler når nye sykehus skal
36 realiseres, slik at dimensjoneringen blir ut fra befolkningens behov og ikke ut fra hva
37 helseforetaket klarer å finansiere gjennom kutt i behandlingstilbudet.

38

39 **Partiet Sentrum vil:**

- 40 ● Avvikle helseforetaksmodellen, innføre større politisk styring av
- 41 spesialisthelsetjenesten. Sykehus skal ikke styres etter bedriftsøkonomiske
- 42 prinsipper.
- 43 ● evaluere finansieringsmodellen med sikte på økt andel rammefinansiering og mindre
- 44 innsatsstyrt finansiering
- 45 ● at sykehusbygg skal finansieres atskilt fra drift av sykehuset

- 1 ● Sette av friske midler til en ekstraordinær investeringspakke for å dekke inn
- 2 investeringsetterslepet i sykehusene.
- 3 ● arbeide for å øke kompetansen om sammenhengen mellom psykisk helse,
- 4 funksjonsnedsettelse og kroniske sykdommer, både i spesialisthelsetjenesten og i
- 5 lavterskeltilbud som skolehelsetjenesten, barneverntjenesten og
- 6 skoleadministrasjonen, samt helsestasjoner for ungdom
- 7 ● arbeide for økt åpenhet om funksjonshemmedes seksualitet, og for at unge med
- 8 funksjonsnedsettelse og kroniske sykdommer sikres tilgang til tilpasset kunnskap og
- 9 rådgivning om seksualitet og seksualtekniske hjelpemidler
- 10 ● sørge for at ingen unge mennesker plasseres på sykehjem eller annen
- 11 institusjonslignende bolig mot sin egen vilje
- 12 ● sikre at eldre og sykehjem aldri brukes som midlertidig plassering for unge
- 13 med funksjonsnedsettelse og kroniske diagnoser
- 14 ● sikre at unge får mulighet til å benytte egen assistent under sykehus- og
- 15 rehabiliteringsopphold, og at personlig assistent ikke erstattes av helsepersonell
- 16 ● bygge sykehus som har stor nok kapasitet og som kan tilpasses til fremtidige
- 17 endringer og behov
- 18

19 Psykisk helsevern

20 Det psykiske helsevern må styrkes både på spesialisthelsetjenestenivå og på kommunalt
21 nivå. I kommunene trengs det utvidet lavterskeltilbud, raskere hjelp, og en helhetlig
22 oppfølging. I spesialisthelsetjenestens psykiske helsevern må det ikke tillates å bygge ned
23 eksisterende sengeplasser, behovet tilsier at man heller bør øke antallet.

24
25 Distriktpsikiatriske senter (DPS) må kunne ha personer med alvorlig psykisk sykdom lenge
26 i behandling, fortrinnsvis hos samme behandler. Pasientene som bruker disse tjenestene,
27 har ofte behov for sammensatte tjenester. DPS må ikke flyttes organisatorisk ut av
28 spesialisthelsetjenesten. Kommunene bør utvikles med flere kommunepsykologer.

29
30 Det er i dag innført pasientforløp (tidl. Pakkeforløp) for mange sykdomsgrupper i de
31 offentlige helsetjenestene. En slik standardisering av utredning og behandling har på mange
32 områder potensiale til å både korte ned ventetider og styrke kvaliteten i arbeidet. Psykisk
33 helse er imidlertid et felt der det i særleg stor grad trengs individuelt tilpasset behandling.
34 Partiet Sentrum ser at pasientforløp fratar tilstrekkelig rom for faglige vurderinger i de enkelte
35 sakene, særleg der forløpet koples mot finansieringsordningene. I stedet skapes en
36 standardisering som gjør nødvendig fleksibilitet og individuell tilpasning vanskelig. Vi ønsker
37 en kritisk evaluering av dagens pasientforløp -ordning, med sikte på å innføre tilpasninger og
38 endringer som gir langt større rom for individuelle løsninger.

39
40 Det bør utredes om spesialisthelsetjenesten skal utvikle målrettede omsorgstilbud for
41 spesielle pasientgrupper, spesielt pasienter som ikke har samtykkekompetanse og/eller på
42 annet grunnlag har vansker med å samarbeide med kommunene om kommunenes frivillige
43 tilbud. Dette kan gjelde pasienter innenfor sikkerhetspsykiatri eller pasienter som på annet
44 grunnlag trenger andre rammer enn full frivillighet rundt sin behandling.

45
46 **Partiet Sentrum vil:**

- 1 ● Lage ordninger som skaper kontinuitet for pasienter i overgang fra BUP til DPS
- 2 ● utvikle innsatsstyrt finansiering innen psykisk helsevern og tverrfaglig spesialisert
- 3 rusbehandling
- 4 ● øke antall leger i spesialisering-stillinger i psykiatri
- 5 ● videreføre målsetning om at bevilgninger til psykiatri og rus øker minst like mye eller
- 6 mer enn bevillinger til somatiske helsetilbud
- 7 ● innføre en opptrappingsplan for psykisk helse med øremerkede midler
- 8 ● prioritere tidlig intervensjon for å motvirke utenforskap og psykisk sykdom
- 9 ● stanse nedbyggingen av døgnplasser i psykiatrien og innen tverrfaglig spesialisert
- 10 rusbehandling
- 11 ● styrke satsningen på FACT (Flexible Assertive Community Treatment team), en
- 12 samhandlingsmodell mellom spesialisthelsetjenesten og kommunen, som retter seg
- 13 mot personer med alvorlige psykiske lidelser og med store og sammensatte
- 14 problemer.
- 15 ● evaluere med sikte på å omarbeide pasientforløp innen psykisk helse, slik at
- 16 ordningen i tilstrekkelig grad gir rom for faglige vurderinger og individuell tilpasning.
- 17 ● gå imot enhver kopling mellom pasientforløp og finansiering av psykiatriske
- 18 behandlingssteder, for å unngå at denne koplingen forsterker utfordringene med
- 19 manglende tilpasning og faglig vurdering
- 20 ● Stimulere helhetlige og tverrfaglige helsetjenester hvor psykolog kan samarbeide
- 21 med fastlege, NAV og andre faggrupper for å styrke jobbmestring.
- 22 ● utrede om spesialisthelsetjenesten skal utvikle målrettede omsorgstilbud for spesielle
- 23 pasientgrupper, spesielt pasienter som ikke har samtykkekompetanse og/eller på
- 24 annet grunnlag har vansker med å samarbeide med kommunene om kommunenes
- 25 frivillige tilbud.
- 26 ● at pasienter med langvarige og sammensatte behov fortrinnsvis mottar hjelpen av
- 27 den samme behandleren i lengre sykdomsperioder
- 28

29 Digitalisering

30 Sykehusene våre ligger langt bak resten av samfunnet når det kommer til digitale
31 kommunikasjonsløsninger. Spesialisthelsetjenesten trenger et IKT-løft for å sikre god
32 pasientsikkerhet og effektiv ressursbruk. Vi må sikre at spesialisthelsetjenesten og
33 kommunene har systemer som snakker sammen sømløst, og sikre brukervennlige digitale
34 løsninger som letter arbeidsdagen for de ansatte i både primærhelsetjenesten og
35 spesialisthelsetjenesten. Samtidig viser erfaringene med innføring av Helseplattformen at
36 man ikke skal ta lett på oppgaven med å finne egnede IKT -systemer. Det må settes av
37 tilstrekkelig med ressurser i forkant, for å kjøpe eller lage systemer som kan dekke
38 behovene uten å skape merarbeid eller true pasientsikkerheten.

40 Partiet Sentrum vil:

- 41 ● Gjennomføre et IKT-løft for helsesektoren, med grundige utredninger og tilpasninger i
- 42 forkant av implementering. Fagprofesjonene skal lyttes særlig godt til i denne
- 43 prosessen.
- 44 ● pasienter skal få tilbud om digitale konsultasjoner der det er helsefaglig tilrådelig.
- 45 ● Sikre god implementering av digitale systemer for løpende brukerevalueringer i alle
- 46 psykiske helsetjenester i landet.

1

2 Rekruttering

3 Rekruttering til ulike helseprofesjoner må styrkes og underdekning av spesialister, både
4 innenfor legeyrket og ellers, må rettes på. Ressurser som i dag brukes på dyre
5 vikarordninger og private tilbud bør gradvis og i større grad rettes mot styrking av det
6 offentlige tilbudet. Avtaler med private tilbydere bør imidlertid ikke avsluttes før offentlige
7 alternativer er klare med nødvendig kapasitet.

8

9 Det er et stort paradoks at knapt halvparten av nyutdannede leger får jobb som LIS 1 og at
10 svært mange derfor må vente på dette, mens norsk helsevesen har stor mangel på leger og
11 legespesialister og bruker store summer på ulike vikarbyråer.

12

13 Rekruttering til ulike helseprofesjoner må styrkes og underdekning av spesialister, både
14 innenfor legeyrket og ellers, må rettes på. Ressurser som i dag brukes på dyre
15 vikarordninger og private tilbud bør gradvis og i større grad rettes mot styrking av det
16 offentlige tilbudet. Norge bør også i større grad utdanne sine egne leger og psykologer.

17

18 **Partiet Sentrum vil:**

- 19 ● styrke den spesialiserte utdanningen av ulike helsepersonell, herunder øke tallet på
20 LIS 1-stillinger, slik at nyutdannede leger så raskt som mulig får gjennomført sin
21 spesialisering.
- 22 ● Øke antall legestudieplasser
- 23 ● Kulepunkt om spesialistsykepleiere

24

25 Illegal rusavhengighet, og et verdig behandlings- og oppfølgingstilbud

26 Rusproblemer er helseproblemer, og må behandles som dette. Vi ønsker å lytte til dem som
27 rusproblemer angår, og vi ønsker å bidra til avstigmatisering av rusproblemer for å forhindre
28 utenforskap. Straffeforfølgelse for besittelse av illegale rusmidler er både en belastning for
29 den enkelte og alle berørte, og ofte til hinder for å oppsøke hjelp.

30

31 Partiet Sentrum mener det er riktig at rusavhengige ikke skal straffes for besittelse til eget
32 bruk. Samtidig er ikke fravær av straff nok. Kompetent helsehjelp må være tilgjengelig for de
33 som har behov for det. Kapasiteten for å gi helsehjelp må bedres betydelig i det offentlige
34 helsevesenet. Både ideell og privat sektor må fortsatt være viktige bidragsytere med offentlig
35 støtte.

36

37 Lovverket må oppdateres med tydelige rettigheter for alle som trenger hjelp.

38

39 Mange av de som har levd med rusproblemer i mange år, har fått skadet sitt forhold til
40 viktige samfunnsinstanser som politi og helsevesen. Det trengs gode grep for å bygge opp
41 igjen tilliten til det offentlige.

42

43 Det beste grepet for å redusere utbredelsen av rusbruk i fremtiden, er et godt forebyggende
44 arbeid. For å gjøre forebygging mulig, må barrierene for å oppsøke hjelp rives ned, og

1 hjelpetiltak bygges opp. Derfor må samfunnet håndtere rusmisbruk som et helseproblem.
2 God oppfølging av ungdom og unge voksne i feresonen, der nærvær av trygge voksne og
3 tidlig tilbud om hjelp der det trengs, er viktige grep. Tilbud om rusfrie sosiale arenaer, uten
4 krav om høy egenandel for å delta, bør være på plass i alle lokalsamfunn.
5

6 Det skal være trygt å si ifra, det skal være trygt å oppsøke hjelp. Barn har rett på en trygg
7 oppvekst, og skal være trygge på at de kan oppsøke hjelpeapparatet enten det gjelder deres
8 egne eller nære familiemedlemmers rusproblemer, uten trussel om straff for besittelse til
9 eget bruk.

10

11 **Partiet Sentrum vil:**

- 12 ● Flytte hovedansvaret for oppfølging av rusbruk fra justis til helse
- 13 ● Opprettholde lovforbud mot illegale rusmidler
- 14 ● Fjerne trussel om straff for oppbevaring av en begrenset mengde rusmidler til eget
15 bruk. I stedet for trussel om straff, skal brukere møtes med tilbud om helsehjelp.
- 16 ● Styrke kapasiteten i det offentlige helsevesenet på rusbehandling
- 17 ● Sikre forutsigbar offentlig støtte til ideelle og private tilbydere av rusbehandling
- 18 ● Arbeide for å redusere ventetid på rusbehandling
- 19 ● Sikre tilgang til god helsefaglig kompetanse på rusfeltet i hele kommune-Norge, slik
20 at alle som ønsker det kan få tilgang på hjelp
- 21 ● Styrke det rusforebyggende arbeidet med en handlingsplan
- 22 ● Fjerne egenandel for rusbehandling, herunder LAR
- 23 ● Gjennomgå eksisterende rusbehandlingstilbud med mål om bedre rehabilitering og
24 forskning, samt utprøving av LAR-legemidler som er mer tilpasset den enkelte
- 25 ● LAR bør tilbys ved flere typer rusavhengighet enn opioidavhengighet dersom egnede
26 medikamenter finnes. Prøveprosjekter bør iverksettes ved behov for bedre
27 evidensgrunnlag.
- 28 ● Supplere kriteriebaserte systemer for tildeling av ulike former for medikamentell
29 rusbehandling med helhetlig og fleksibel medisinsk vurdering hos kvalifisert
30 behandler.
- 31 ● Videreføre og styrke heroinassistert behandling i Norge. Langtkomne injiserende
32 brukere bør også kunne få farmasøytisk heroin på brukerrommet for å slippe å
33 injisere illegalt heroin, men da gjerne med vilkår om inntak på andre måter enn ved
34 injisering.
- 35 ● Sikre forutsigbar økonomisk støtte til brukerorganisasjoner
- 36 ● Innføre landsdekkende, offentlig støtte til rusmiddelanalysetjenesten, slik at den blir
37 tilgjengelig i hele Norge
- 38 ● Støtte forsøk med lokale rusreformer, for å samle kunnskap om hvilke grep som
39 virker
- 40 ● Gi tydelige rammer for politiets arbeid på rusfeltet
- 41 ● Det skal inngå i politiets samfunnsansvar å være en viktig del av det
42 rusforebyggende arbeidet. De skal formidle kontakt til hjelpeapparatet.
- 43 ● Politiet skal fortsatt jobbe mot ulovlig innførsel og omsetning av rusmidler.
- 44 ● Opprette rusmestringsenheter ved alle norske fengsler
- 45 ● Øke bruken av alternative reaksjoner for personer med rusproblemer som begår
46 kriminelle handlinger, som narkotikaprogram med domstolskontroll, § 12-soning,
47 forsonende soning, og EK-soning.
- 48 ● Lovfeste retten til ettervern etter endt rusbehandling eller fengselsopphold

- 1 • Legge til rette for at festivaler og utelivsarrangement kan ha helsepersonell til stede
- 2 som gir skadeforebyggende informasjon i tillegg til å yte hjelp i nødsituasjoner.
- 3 • Innføre fritak for egenandeler i helsetjenesten for personer med tung rusavhengighet.
- 4 • Sørge for at de kommunale rådgivingsenhetene for rusaker får tilstrekkelig
- 5 kompetanse om rusmidler og skadeforebygging.
- 6

7 Rus og psykisk sykdom

8 Rundt 6 500 mennesker i Norge er hardt rammet av både ruslidelser og psykisk sykdom
9 (ROP). Disse menneskene faller ofte mellom to stoler i hjelpeapparatet, selv om de har en
10 stor sykdomsbyrde. Personer som er rammet av samtidig rusutfordringer og psykisk sykdom
11 har den samme rett til et likeverdig helsetilbud som alle andre. Helsetilbudet i dag framstår
12 fragmentert for de det gjelder. De er i en svært sårbar situasjon med høy risiko for tidlig død.

13
14 Det er påpekt svikt i oppfølgingen ved flertallet av de distriktpspsykiatriske poliklinikkene.
15 Kartlegging og utredning av disse menneskene er mangelfull. Kommunene mangler ofte
16 planer og tiltak for kriser og forverrede situasjoner, samt systematisk oppfølging av
17 pasientenes barn. Bositasjonen til ROP-pasientene er bekymringsfull. Rutinene for varsling
18 etter selvmordsforsøk og overdoser mellom kommune og spesialisthelsetjeneste er for
19 dårlige i de fleste kommuner.

21 Partiet Sentrum vil:

- 22 • ta initiativ til en ny nasjonal handlingsplan for ROP-pasientene som skal sikre
- 23 samordnede og helhetlige tiltak i hele helsesektoren og i kommunene.
- 24 • stimulere til kunnskapsutvikling om ROP-pasientenes levekår, samt bo- og
- 25 helsetilbudet for ROP-pasientene i kommunene
- 26 • sikre at alle kommuner har rutiner for oppfølging etter overdose og selvmordsforsøk
- 27 eller mulig selvmordsforsøk
- 28 • sikre en bedret kommunikasjon, og ny oppgave- og ansvarsfordeling mellom
- 29 helseforetak, kommunehelsetjeneste og andre kommunale etater for ROP-
- 30 menneskene som har hyppig kontakt med hjelpeapparatet.
- 31

32 Alkohol og tobakk

33 Å redusere alkohol- og tobakkkonsumet er viktig for folkehelsen, og et viktig bærekraftsmål.
34 Partiet Sentrum vil føre en restriktiv politikk via bruk av avgifter og opprettholde
35 Vinmonopolordningen. Kommunenes stilling som alkoholpolitisk myndighet må styrkes.

36
37 Alkoholpolitikk må gjennomgående omhandles og vedtas i helsepolitisk og ikke
38 næringspolitisk kontekst. Partiet Sentrum støtter vedtatte målsettinger om en tobakksfri
39 ungdomsgenerasjon.

40
41 Taxfreeordningen på flyplasser bidrar til merkonsum og truer vinmonopolordningen og
42 tobakksavgiftene fordi den flytter salgsvolum over til taxfree. I tillegg bidrar taxfreeordningen
43 til økt flytrafikk ved at inntekter fra salget subsidierer billettpriser.

44
45 I dag har man ikke et system som fanger opp alle alkoholrelaterte skader og dødsfall. For å
46 kunne anslå effekten av alkoholpolitikken som blir ført er det viktig at alkoholrelaterte skader
47 og dødsfall blir rapportert mer systematisk enn i dag.

49 Partiet Sentrum vil:

- 50 • opprettholde og styrke Vinmonopolets rolle i norsk alkoholpolitikk

- 1 ● avvikle taxfree-ordningen på flyplasser for alkohol, snus og tobakk
- 2 ● la tobakk- og alkoholavgiftene følge pris- og lønnsveksten
- 3 ● opprettholde forbud mot salg av alkohol i storkiosker og bensinstasjoner, vurdere
- 4 innskrenkning av utsalgssteder for tobakk
- 5 ● sikre at det ikke blir mulig for butikker med hjemlevering å levere alkohol eller tobakk
- 6 på døren til mindreårige
- 7 ● beholde og forbedre det nasjonale prikktildelingssystemet slik at blant annet
- 8 skjenking til mindreårige fører til automatisk bortfall av skjenkebevilling
- 9 ● beholde nasjonale rammer for skjenketider
- 10 ● Praktisere bortfall av rett til å selge tobakksvarer for utsalgssteder som selger tobakk
- 11 til mindreårige.
- 12 ● opprettholde reklameforbudet mot tobakk og alkoholholdige drikker
- 13 ● innføre en merkeordning for alkohol som innebærer bedre informasjon om de
- 14 skadelige konsekvensene av høyt alkoholkonsum
- 15 ● lage et bedre rapporteringssystem for alkoholrelaterte skader og dødsfall
- 16 ● senke promillegrensen på sjøen til 0.2
- 17 ● Skattlegge tobaksnæringen direkte for å finansiere et nasjonalt røykesluttprogram
- 18
- 19

20 Folkehelse

21 Et sunt samfunn er grunnlaget for en sterk nasjon, og derfor foreslår vi konkrete tiltak for å
22 oppmuntre til sunnere livsstil.

23
24 Vi vil gjeninnføre en avgift på sukkerholdige matvarer og drikkevarer for å redusere inntaket
25 av sukker. Dette vil ikke bare bidra til bedre helse, men også redusere de langsiktige
26 kostnadene for helsevesenet.

27
28 For å gjøre sunne valg lettere tilgjengelig, vil vi fjerne merverdiavgift på frukt og grønt. Dette
29 vil gjøre det mer økonomisk overkommelig for alle å inkludere friske, næringsrike matvarer i
30 kostholdet sitt.

31
32 Videre vil vi støtte kampanjen 'Gjør kloke valg' for å redusere unødvendige medisinske
33 undersøkelser og overbehandling. Dette vil ikke bare spare ressurser, men også sikre at
34 våre borgere får den behandlingen de trenger - ikke mer, ikke mindre.

35
36 **Partiet Sentrum vil:**

- 37
- 38 ● Gjeninnføre en avgift på sukkerholdige matvarer og drikkevarer.
- 39 ● Fjerne moms på frukt og grønt.
- 40 ● Redusere unødvendig undersøkelser og motvirke overbehandling gjennom støtte til
- 41 kampanjen "Gjør kloke valg".
- 42

43 Ettervern, habilitering og rehabilitering

44 Alle skal gis mulighet til å leve et meningsfullt og selvstendig liv også om de rammes av
45 sykdom og funksjonstap.

46
47 Mange av oss vil få behov for rehabilitering i løpet av livet. Rehabilitering med god kvalitet er
48 avgjørende for å sikre fortsatt deltakelse i samfunnet og muligheten til å ivareta sosiale
49 relasjoner. Etter lengre institusjonsopphold kan det være altfor krevende å komme tilbake til
50 hverdagen. Kommune- og primærhelsetjeneste, supplert av frivillige og ideelle aktører, må

1 gis gode og forutsigbare rammer slik at de kan tilby langsiktig, helhetlig oppfølging som
2 dekker behovet der det oppstår. Det handler om sosialt støttende nettverk, inntekt, støtte til
3 bolig og arbeid. Kvaliteten i ettervernet varierer i for stor grad i landet vårt.
4

5 Barn og ungdom med funksjonsnedsettelse må gis muligheter til å utvikle sin funksjons- og
6 mestringsevne for i størst mulig grad å realisere sine ønsker om utdanning, arbeid og sosial
7 deltakelse på linje med annen ungdom. Det er behov for å styrke habiliterings- og
8 rehabiliteringstjenestene slik at disse kan gis på arenaer hvor barn og unge oppholder seg.
9

10 **Partiet Sentrum vil:**

- 11 ● utrede styrking av habiliterings- og rehabiliteringsfeltet.
- 12 ● sikre at tilbud om habilitering- og rehabilitering *bedre* tilpasses mennesker med
13 minoritetsbakgrunn, særlig de med kort botid i Norge
- 14 ● styrke retten til medvirkning underveis, både på individ- og systemnivå
- 15 ● sikre momsfritak for godkjent alternativ og komplementær behandling
- 16 ● sikre rehabiliteringstilbud som ikke bare tilbyr hjelp i arbeidstid på ukedager. Tilbudet
17 må være dekkende for behovet, når behovet er der.

19 **Reproduktiv helse, svangerskap, fødsel og barsel**

20 Partiet Sentrum ønsker å fremme reprodutiv rettferdighet som tar høyde for at reell
21 valgfrihet fordrer sosial rettferdighet. Derfor må retten til å ikke få barn, retten til å bære fram
22 et barn og retten til å oppfostre barn i trygge omgivelser, uavhengig av livssituasjon, sees i
23 sammenheng. Samfunnet plikter å legge til rette for at også kvinner som for eksempel lever
24 med funksjonsnedsettelse eller står utenfor arbeidslivet, skal kunne velge å fullføre et
25 svangerskap uten å frykte for egen økonomi og fremtid – om det er dette kvinnen selv
26 ønsker.
27

28 I stedet for å diskutere moralske aspekter ved enkeltindividers valg, vil partiet Sentrum
29 fokusere på sosial og strukturell urettferdighet som legger begrensninger på kvinners og
30 menns reproduktive valg og frihet uavhengig av hva de velger. Som et eksempel vil vi nevne
31 dette: Så lenge det å få et barn med funksjonsnedsettelse er forbundet med et krevende liv
32 hvor foreldre stadig må kjempe «mot systemet», er kvinners reproduktive valgfrihet
33 begrenset. Reprodutiv helse og et funksjonsfremmende samfunn for alle mennesker må
34 derfor sees som to sider av samme sak.
35

36 **Partiet Sentrum vil:**

- 37 ● arbeide for å redusere stigma knyttet til tenåringsgraviditet spesielt og uplanlagte
38 svangerskap generelt.
- 39 ● sikre gravide kvinner tilgang til rådgivning
- 40 ● videreføre og styrke veiledningstjenestene Amatheia og Sex og samfunn
- 41 ● sikre tilgang til gratis prevensjon for ungdom og unge voksne

42 *Abort*

43 *Abort*
44 Abortspørsmålet innebærer en innebygd motsetning mellom den gravides valgfrihet og verdi
45 og det ufødte livets verdi. Partiet Sentrum mener at den gravide er den som i siste instans
46 best kan foreta avveiningen mellom disse hensyn. I tråd med prinsippet om fosterets gradvis
47 økende rettsvern, ønsker Partiet Sentrum derfor et lovverk der kvinnen eier denne
48 beslutningen frem til uke 12. Samtidig ønsker vi å legge til rette for ordninger som er mindre
49 belastende og gir både støtte og tydelig medbestemmelse for den gravide, også etter 12.
50 uke.
51

52 Dagens abortlov er i hovedsak et godt kompromiss mellom kvinnens rett til selvbestemmelse

1 og hensynet til fosteret. Abort er verken alltid moralsk riktig eller alltid moralsk feil, og
2 fosteret må gradvis få økt rettsvern frem mot fødselen. Kvinners tilgang til selvbestemt abort
3 handler dypest sett om kvinners menneskeverd, og en rett det er viktig å ivareta.

4
5 Programkomiteen har valgt å la formuleringene om abortspørsmålet stå slik de er i vedtatt
6 program. Høringsrunden, samt eventuelle endringer i loven vedtatt av Stortinget, vil danne
7 grunnlag for nye formuleringer i andre programutkast.

8
9 **Partiet Sentrum vil:**

- 10 ● beholde 12-ukersgrensen for selvbestemt abort
- 11 ● videreføre dagens lovgivning for svangerskapsavbrudd etter uke 18

12 *Barsel og permisjon*

13 God mor/barn omsorg er vesentlig for god helse også senere i livet. Ved å gi et godt
14 helsetilbud med kontinuitet til denne gruppen vil man redusere kostnadene til helseutgifter
15 for samfunnet senere. Det er god helsepolitikk å legge til rette for amming, slik WHO
16 beskriver. Sett i et globalt perspektiv er manglende amming den største faktoren til
17 spedbarnsdødelighet.

18 Foreldrepermisjon bør ses ut ifra barnets beste foreldre skal uavhengig av livssituasjon og
19 inntekt ha like rettigheter til betalt fødselspermisjon. Det må også være bedre
20 støtteordninger for familier hvor barn eller foreldre lever med funksjonsnedsettelse.

21
22 **Partiet Sentrum vil:**

- 23 ● Sikre tilbud om fødsels- og foreldreforbereende kurs av høy kvalitet, slik at kvinner
24 settes i stand til å ta informerte beslutninger. Kurs må tilby informasjon om
25 rettigheter, fysiologiske fødselsprosesser, vanlige prosedyrer på sykehus som
26 fosterovervåkning, keisersnitt, igangsettelse, samt mulige komplikasjoner i fødsel og
27 barseltid.
- 28 ● Sikre kontinuitet i svangerskaps-, fødsels- og barselomsorgen i form av kjent
29 jordmorordning e.l. modeller
- 30 ● Styrke barselomsorgen med øremerkede midler, herunder bedre psykisk helsehjelp
31 for å forebygge, avdekke og behandle svangerskaps- og fødselsdepresjon
- 32 ● Innføre tiltak for å rekruttere samt beholde flere jordmødre, for å bedre
33 grunnbemanningen på fødeavdelingene. Opprette flere praksisplasser, for å sørge
34 for at det utdannes nok nye jordmødre.
- 35 ● Rettighetsfeste retten til ammeveiledning
- 36 ● Reetablere og øke ressurser til ammepoliklinikker og øke støtten til «Ammehjelpen»
- 37 ● at kvinner skal få tilbud om oppfølging hos fysioterapeut etter fødsel
- 38 ● automatisk innkalling til etterkontroll/ seksukerskontroll
- 39 ● at foreldre uavhengig av livssituasjon og inntekt skal ha like rettigheter til betalt
40 fødselspermisjon.
- 41 ● bedre støtteordninger for unge foreldre og studenter med barn, blant annet ved å
42 utvide overgangsstøtten og gi heltidsstudenter rett til foreldrepermisjon
- 43 ● gi småbarnsforeldre rett til 6-timersdag fram til barnet er 3 år
- 44 ● styrke barselomsorgen og gi mor en egen barselpermisjon på 14 uker som starter 3
45 uker før termin
- 46 ● for alle premature fødsler skal perioden for foreldrepenger først starte når barnet
47 kommer hjem fra sykehus. (I dag gjelder denne rettigheten kun tidlig premature; født
48 før uke 33.) Så lenge barnet ligger på sykehus, skal foreldre motta pleiepenge
- 49 ● sikre fødetilbud med god kvalitet innen rimelig reiseavstand i hele landet

1 Legemidler, smittevern og beredskap

2 Utvikling av nye legemidler og behandlingsmetoder gjør at vi kan leve gode liv lenger. Det er
3 viktig med likeverdig og rask tilgang til legemidler, til en lavest mulig pris. Forutsetningene for
4 å håndtere kriser i helsetjenesten har lenge vært under press. Vi må bli mer selvforsynte
5 med medisiner, smittevernutstyr og vaksiner. Sykehusene våre er sårbare
6 behandlingsarenaer i møte med en ekstraordinær situasjon. Intensivkapasiteten i
7 sykehussektoren, som ligger under gjennomsnittet i OECD, må styrkes.

8

9 **Partiet Sentrum vil:**

- 10 ● aktivt legge til rette for at det kan gjennomføres flere kliniske studier i Norge og at
- 11 flere kan få tilgang til utprøvende behandling. Bryte strukturelle og byråkratiske
- 12 barrierer slikt arbeid møter i dag.
- 13 ● Arbeide for å raskt realiserer de store gevinstene som ligger i persontilpasset
- 14 medisin, genterapi og andre behandlinger med betydelig effekt. Ruste Nye Metoder
- 15 med rammeverk for alternative prisavtaler og oppfølging av pasienter etter
- 16 behandling
- 17 ● Støtte opp under regulatorisk innovasjon for å sikre at regelverk og byråkrati henger
- 18 med i svingene og ikke blir flaskehals, men samtidig ivaretar personvern og
- 19 pasientsikkerhet
- 20 ● bidra aktivt til å bekjempe antibiotikaresistens, også internasjonalt ved å inngå bi- og
- 21 multilaterale avtaler.
- 22 ● Støtte forskning for å utvikle nye antibiotikatyper
- 23 ● legge til rette for produksjon av legemidler i Norge slik at vi kan bli mer selvforsynte
- 24 ● videreføre kunnskaps- og holdningsarbeid som sikrer at folk følger
- 25 vaksinasjonsprogrammer
- 26 ● videreutvikle vaksinasjonsprogrammer i tråd med ny kunnskap og faglige råd
- 27 ● øke intensivkapasiteten til sykehusene og øke intensivkompetansen til
- 28 helsearbeiderne
- 29 ● styrke teknologi og digitalisering som fremmer samarbeid mellom de ulike delene av
- 30 helsetjenesten
- 31 ● sikre beredskapslager av nødvendig medisinsk utstyr, legemidler og smittevernutstyr
- 32 ● ivareta viktige internasjonale samarbeidsrelasjoner i beredskapsarbeidet
- 33 ● bidra til en rettferdig fordeling av legemidler i verden
- 34 ● styrke FHI
- 35 ● hindre norske statsborgere i å ta med seg sterkt avhengighetsskapende,
- 36 reseptbelagte medisiner fra utenlandske leger inn i Norge uten godkjenning fra
- 37 norsk lege, med mindre de kan dokumentere bostedsadresse i landet medisinen er
- 38 skrevet ut i
- 39 ● utruste sykehusene til å håndtere kriser, i tillegg til å opprettholde normal drift

40

41 Pårørende som ressurs

42 Pårørende ønsker ofte råd om hvordan de kan hjelpe den som strever – men også råd om
43 hvordan dekan hjelpe seg selv. Pårørende til syke og eldre yter nesten like mange årsverk
44 som våre helseansatte gjør, den største pårørendegruppen er mellom 40-70 år. Det
45 understreker at denne omsorgen er kritisk viktig å beholde, og viktig å ivareta. Pårørende
46 skal også leve egne liv, med jobb eller utdanning, uten at de straffes økonomisk.

47

48 Fremover vil helsepersonell være en knapp ressurs. Derfor må vi finne gode løsninger, slik
49 at pårørende har mulighet til å kombinere omsorg med yrkesaktivitet. Barn skal ikke ha
50 omsorgsansvar for familiemedlemmer eller andre. Pårørendemedvirkningen må styrkes.

51

52 I tillegg til å legge til rette for at pårørende skal være en ressurs er det stort behov for at

1 pårørende har tilbud om samtaler, omsorg og veiledning.

2

3 **Partiet Sentrum vil:**

- 4 ● legge til rette for mer fleksible omsorgsdager og pensjonsgivende pleiepengeordning
- 5 for syke
- 6 ● styrke retten til velferdspolisjon og andre fleksible ordninger
- 7 ● utrede nødvendige endringer i de økonomiske kompensasjonsordningene og
- 8 permisjonsbestemmelsene
- 9 ● utvide retten til permisjon «for å gi nødvendig omsorg til foreldre, ektefelle, samboer
- 10 eller registrert partner» fra 10 til 20 dager lønnet permisjon
- 11 ● utrede en tidskonto

12

13 **Tannhelse**

14 Det er stor sosial ulikhet i tannhelse. Dette forsterkes ved at folketrygdens stønadsordning
15 stadig svekkes gjennom kutt i statsbudsjettet og ved at pasienter med lovfestede rettigheter
16 innenfor den offentlige tannhelsetjenesten, som for eksempel eldre med vedtak om
17 hjemmesykepleie, ofte ikke får det tilbudet de har krav på.

18

19 Resultatet er at pasienter med ulike sykdomsbilder og diagnoser selv må ta regningen med
20 økte egenandeler, eller at de ikke får den behandlingen de trenger. Dette rammer de mest
21 sårbare pasientgruppene, og på sikt vil det føre til større utgifter både for pasientene og
22 samfunnet.

23

24 Oral helse har stor betydning for folkehelsen. Tannlegers kompetanse i helsefremmende og
25 forebyggende arbeid må utnyttes på en bedre måte for å utjevne de sosiale forskjellene i
26 oral helse. Orale sykdommer må inkluderes i alle strategier og planer vedrørende ikke-
27 smittsomme sykdommer på nasjonalt nivå. Tannhelsetjenesten må inkluderes når tiltak for å
28 fremme gode kostholdsvaner i befolkningen utarbeides, og tjenesten må være
29 toneangivende i arbeidet med å redusere befolkningens sukkerforbruk.

30

31 Folketrygdens stønadsordning må styrkes og utvides, slik at sosial ulikhet i oral helse kan
32 utjevnes og hele befolkningen sikres tilgang til nødvendige tannhelsetjenester. Retten til
33 trygdestønad må følge pasienten og ikke bortfalle som følge av at pasienten har rettigheter
34 etter annet lovverk.

35

36 I flere fylker er det veldig lange ventelister ved det tilrettelagte tannhelsetilbudet til tortur- og
37 overgrepsutsatte og personer med sterk angst for tannbehandling (TOO). Dette er en meget
38 sårbart pasientgruppe. Denne pasientgruppen må ivaretas på en bedre måte.

39

40 **Partiet Sentrum vil:**

- 41 ● videreføre tannhelsetjenesten slik den er organisert i dag
- 42 ● ha en reform av finansieringen av tannhelsetjenesten, med mål om at ingen skal
- 43 betale mer for nødvendige tannhelsetjenester enn de i dag gjør for andre nødvendige
- 44 helsetjenester.
- 45 ● bidra til å redusere kosmetisk press blant barn og unge gjennom en kunnskapsbasert
- 46 tannhelsetjeneste
- 47 ● forankre odontologisk spesialistutdanning på universitetene i brede tverrfaglige,
- 48 akademiske miljøer
- 49 ● øke kapasiteten for behandling av TOO-pasienter

50

1 Bioteknologi

2 Bioteknologi skaper nye etiske problemstillinger. Hvor går grensen for hvor langt vi bør gå i å
3 endre naturen ved hjelp av teknologi? Er det noen teknologiske muligheter vi ikke skal
4 benytte oss av? En etisk problemstilling handler om å prioritere mellom ulike verdier,
5 personer eller grupper. Etikk handler om hvordan ting bør være, derfor må politiske
6 spørsmål innen bioteknologi og genteknologi alltid ses i lys av de verdier vi har som
7 samfunn.

8
9 Lovverket må ivareta de gode mulighetene som ligger innenfor dette feltet, men også sette
10 klare grenser for hva som er etisk, medisinsk og ressursmessig forsvarlig. Det bør føres en
11 restriktiv politikk innen genteknologi, med fokus på diagnostikk og behandling av alvorlige
12 sykdommer. I saker om bioteknologi som omhandler barn, skal barnets beste komme først.
13 Det er en menneskerett å få kjennskap til sitt biologiske opphav. Rammen for assistert
14 befruktning bør som hovedregel følge opp dette.

15
16 Overordnede prioriteringskriterier i helsetjenesten må forsterkes med verktøy som kan hjelpe
17 helsepersonell å gjøre gode prioriteringer i praksis. Lovverk, kliniske og etiske retningslinjer
18 må støtte helsepersonell i de krevende prioriteringsbeslutningene de står overfor.

20 **Partiet Sentrum vil:**

- 21 ● sikre at de helsefaglige utdanningene tilbyr systematisk etisk refleksjon
- 22 ● stoppe forskning på befruktete egg, streng regulering av forskning på fostervev og
23 aborterte fostre
- 24 ● streng regulering av genetisk testing av barn utenfor helsetjenesten
- 25 ● regulere markedet for genetisk selvtesting ved lov for å ivareta personvern og retten
26 til egne helsedata
- 27 ● at surrogati normalt ikke skal tillates i Norge. Unntak kan gjøres for altruistiske tilfeller

29 Aktiv dødshjelp

30 Aktiv dødshjelp er et tema som stadig aktualiseres, og flere vestlige land har innført
31 ordninger for dette. Erfaringer derfra viser at det kan være en umulighet å legalisere
32 dødshjelp på en entydig, rettferdig og forsvarlig måte. Aktiv dødshjelp bryter ikke med
33 menneskerettighetene, men kan i mange sammenhenger bryte med de felles verdier vi har i
34 vårt samfunn.

36 **Partiet Sentrum vil:**

- 37 ● ikke tillate aktiv dødshjelp i Norge
- 38 ● sikre at helsetjenesten har et palliativt tilbud og gode omsorgstjenester for de som
39 trenger det

40